

Chemická kinetika

Chemická kinetika studuje

- Rychlost chemických reakcí
- Mechanismus reakcí (reakční kroky)

Rychlé reakce – výbuch, neutralizace $\text{H}^+ + \text{OH}^-$

Pomalé reakce – rezivění železa

Časová závislost průběhu chemických reakcí

Závislost koncentrace na čase

Rozdíl od termodynamiky (TD nezjišťuje časový průběh)

Reakční kinetika

Časová závislost průběhu chemických reakcí

Závislost koncentrace na čase

1850 Wilhelmy:

hydrolyza sacharozy

1864 Guldberg a Waage

$K = k_1/k_2 = [C]^c [D]^d / [A]^a [B]^b$

1865 Harcourt, Esson:

$HI + H_2O_2$

$KMnO_4 + (COOH)_2$

1884 Van't Hoff:

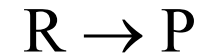
$MeCOOEt + OH^-$

$-dc/dt = k c^n$ $n =$ řád reakce, $k =$ rychlostní konstanta

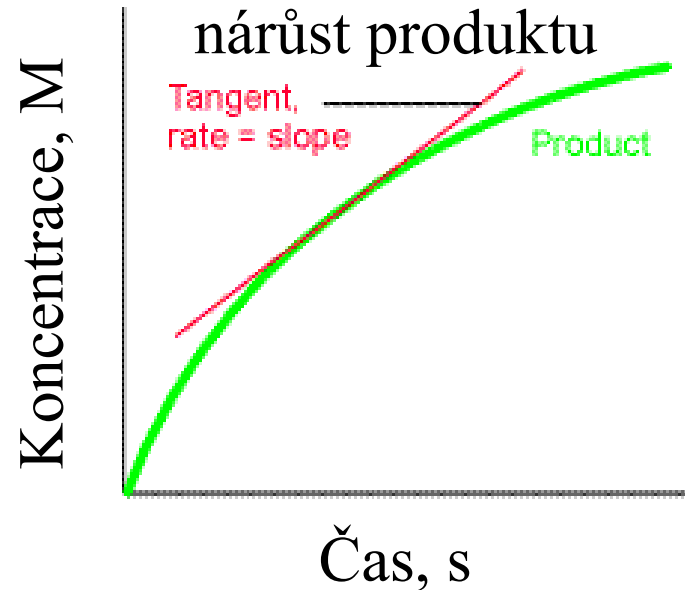
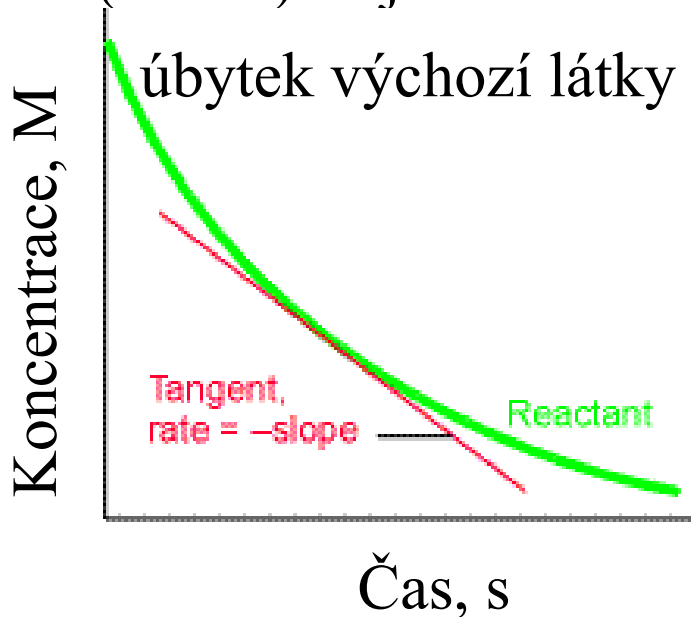
empiricky odvodil $k = A \exp(-E /RT)$

1889 Arrhenius: interpretoval $E_a =$ energetická bariera reakce

Reakční rychlost

Změna koncentrace výchozí látky R (úbytek) nebo produktu P (nárůst) za jednotku času

Okamžitá rychlost úbytku výchozí látky $-d[R]/dt$

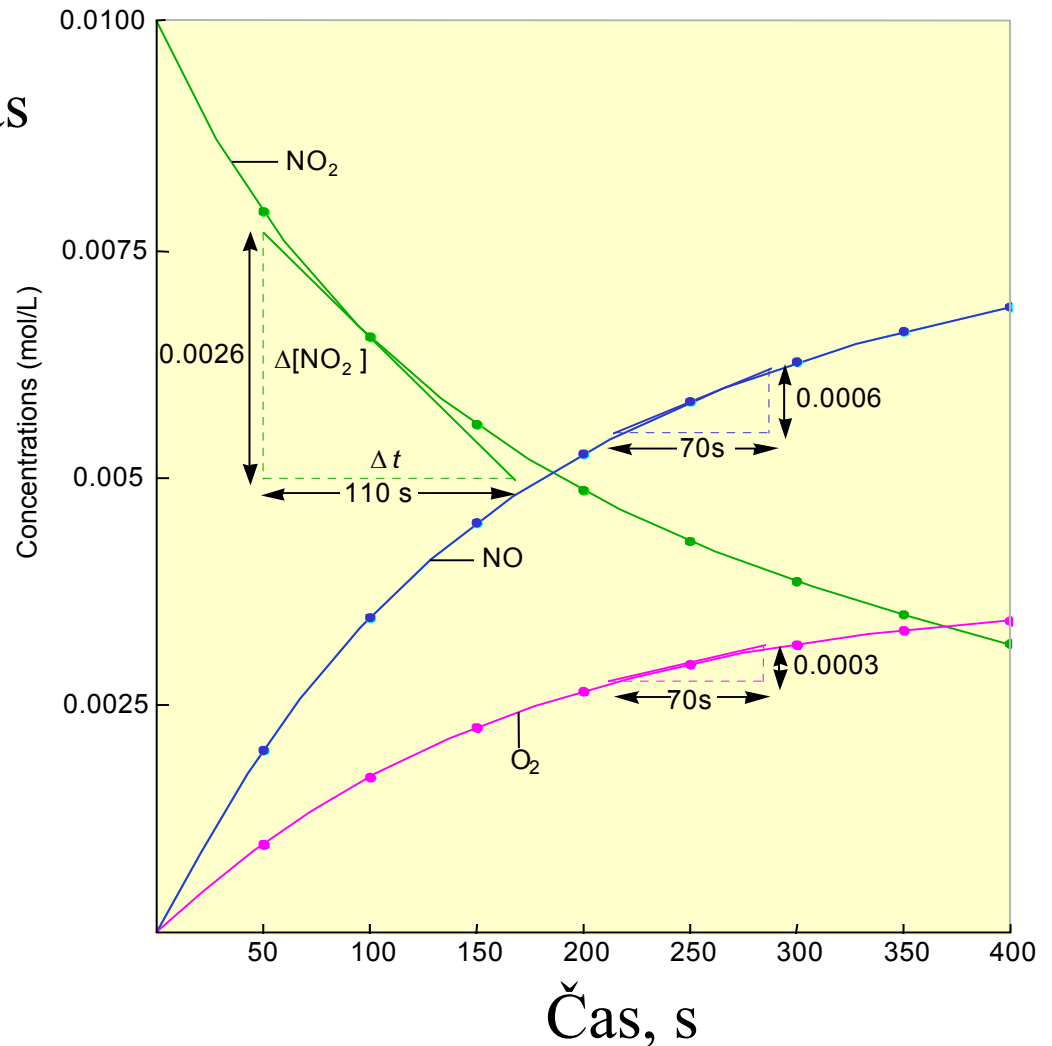
Okamžitá rychlost tvorby produktu $d[P]/dt$

Reakční rychlost s časem klesá, pokles koncentrace reaktantů

Reakce $2 \text{NO}_2 \rightarrow 2 \text{NO} + \text{O}_2$ při $300 \text{ }^\circ\text{C}$

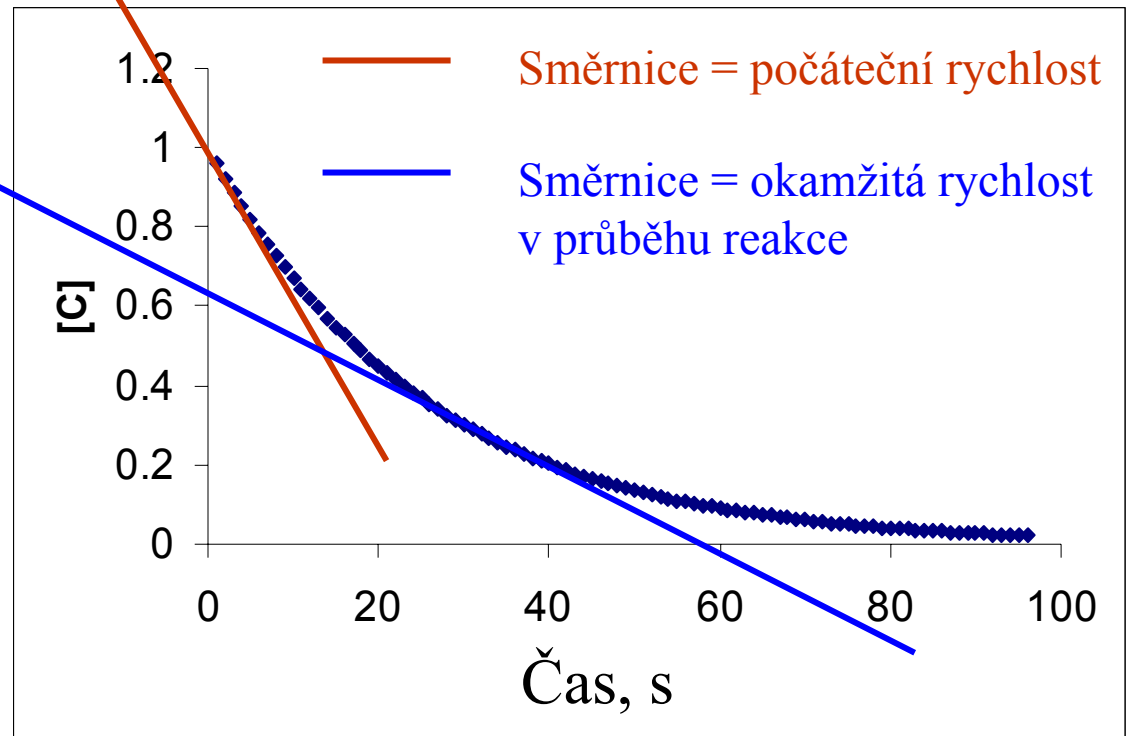
Průměrná rychlost
Změna koncentrace za čas

$$\frac{\Delta [A]}{\Delta t}$$

Počáteční rychlost

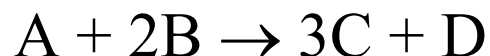
Rychlost reakce v čase $t = 0$

Jednotky reakční rychlosti vždy

$[\text{mol l}^{-1} \text{s}^{-1}]$

Reakční rychlost

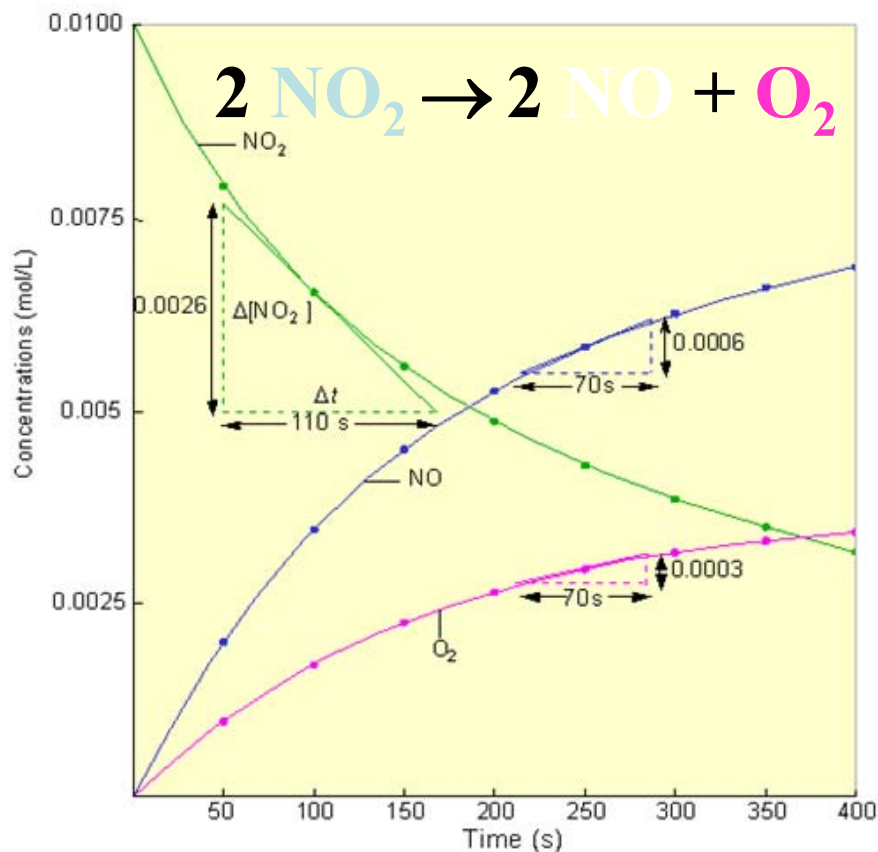

$$\text{Rychlost} = \frac{d[D]}{dt} = \frac{1}{3} \frac{d[C]}{dt} = -\frac{d[A]}{dt} = -\frac{1}{2} \frac{d[B]}{dt}$$

Stechiometrické koeficienty pro porovnání

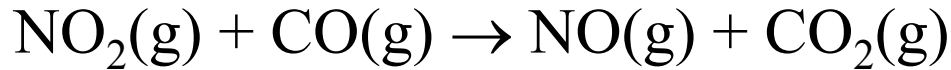
- Úbytku různých reaktantů
- Vzniku různých produktů

Reakční rychlost

$$\text{Rychlost} = -\frac{1}{2} \frac{d[\text{NO}_2]}{dt} = \frac{1}{2} \frac{d[\text{NO}]}{dt} = \frac{d[\text{O}_2]}{dt}$$

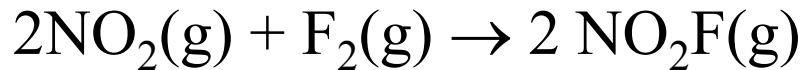
Reakční rychlost

$$\text{rychlost} = -\frac{d[\text{NO}_2]}{dt} = -\frac{d[\text{CO}]}{dt} = \frac{d[\text{NO}]}{dt} = \frac{d[\text{CO}_2]}{dt}$$

$$\text{rychlost} = -\frac{1}{4} \frac{d[\text{PH}_3]}{dt} = \frac{d[\text{P}_4]}{dt} = \frac{1}{6} \frac{d[\text{H}_2]}{dt}$$

$$\text{rychlost} = -\frac{1}{2} \frac{d[\text{NO}_2]}{dt} = -\frac{d[\text{F}_2]}{dt} = \frac{1}{2} \frac{d[\text{NO}_2\text{F}]}{dt}$$

Reakční rychlost

Reakční rychlost závisí na:

- **Koncentraci** reaktantů - na počátku nejvyšší, s poklesem koncentrace rychlost klesá
- **Teplotě** - zvýšení o 10 °C přibližně dvojnásobná rychlost, Arrheniova rovnice
- **Ploše** povrchu (pevné reaktanty)
- **Katalyzátoru**

Závislost reakční rychlosti na koncentraci

Rychlost reakce vzrůstá při zvýšení koncentrace reaktantů

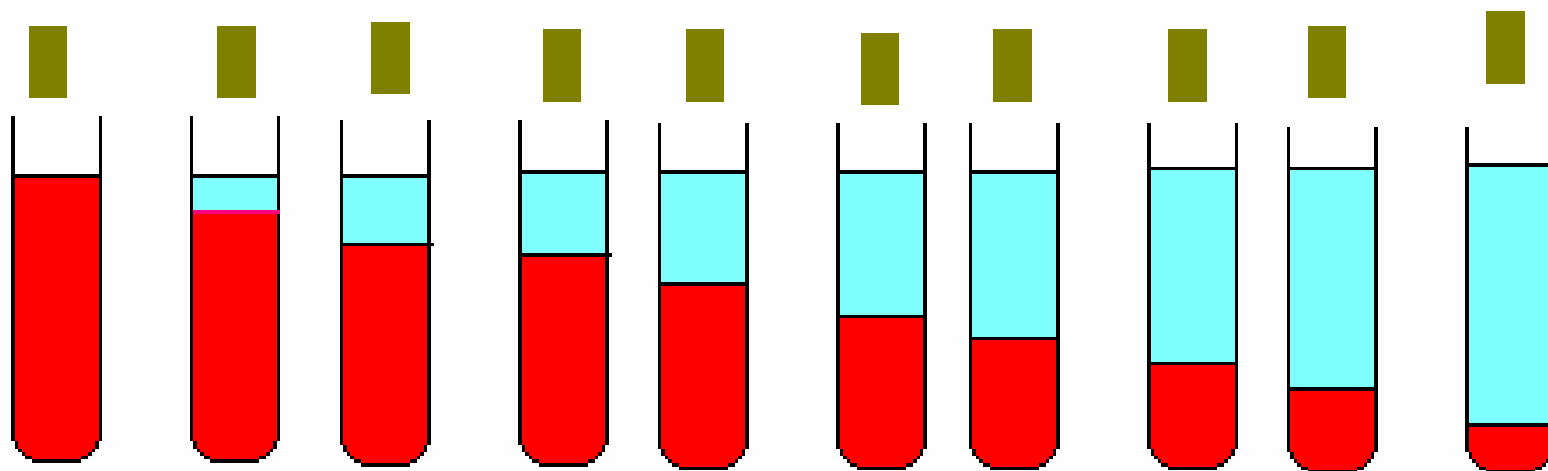
Kyselina

Voda

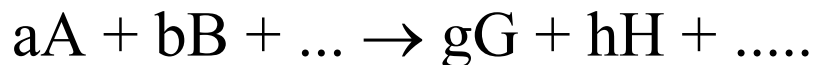

Mg páska

1777 Wenzel

Kinetická (rychlostní) rovnice

Reakční rychlost = $k [A]^m [B]^n \dots$

$$r = k [X]^n$$

m, n = řád reakce, nesouvisí se stechiometrickými koeficienty, může být 0, zlomek, záporný

řád reakce = **výsledek experimentálního měření**

Řád reakce závisí na MECHANIZMU reakce

Reakční rychlost = $k [Br^-] [BrO_3^-] [H^+]$

Kinetická (rychlostní) rovnice

Reakční rychlost = $k [A]^m [B]^n \dots$

$$r = k [X]^n$$

Celkový řád reakce $x = m + n + \dots$

m = řád reakce vzhledem k A

Jednotky reakční rychlosti vždy $[\text{mol l}^{-1} \text{s}^{-1}]$

k = rychlostní konstanta, jednotky podle kinetické rovnice,
aby vyšly jednotky reakční rychlosti $[\text{mol l}^{-1} \text{s}^{-1}]$

Nezávisí na koncentraci

Závisí na teplotě

Experimentální zjištění reakčních rychlostí

Měření závislosti koncentrace na čase

Diferenciální kinetická rovnice = závislost rychlosti na koncentraci

$$-\frac{d[A]}{dt} = k[A]$$

Integrální kinetická rovnice = závislost koncentrace na čase

$$\ln \frac{[A]}{[A]_0} = -kt$$

$$[A] = [A]_0 \exp(-kt)$$

Izolované reakce

Reakce nultého řádu

(vzácné v homogenní kinetice, reakce na povrchu)

Reakce prvního řádu

Reakce druhého řádu

Reakce třetího řádu (vzácné, vyšší řády zřídka)

Reakce prvního řádu

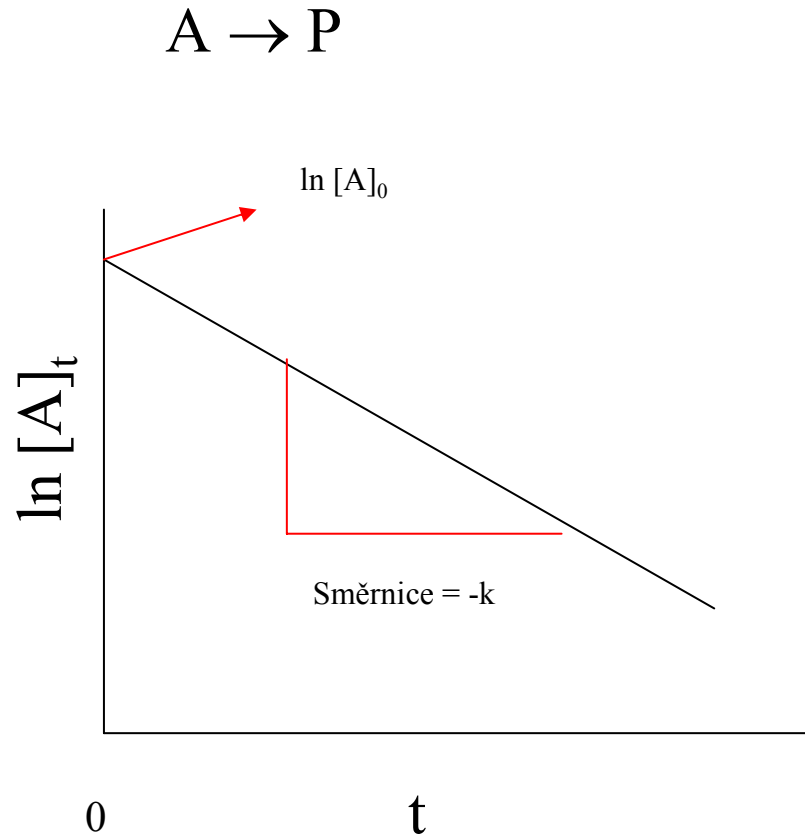
$$-\frac{d[A]}{dt} = k[A]^1 = k[A]$$

$$\frac{d[A]}{[A]} = -k dt$$

$$\int \frac{d[A]}{[A]} = -k \int dt$$

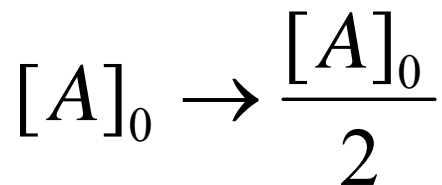
$$\ln \frac{[A]}{[A]_0} = -kt$$

$$[A] = [A]_0 \exp(-kt)$$

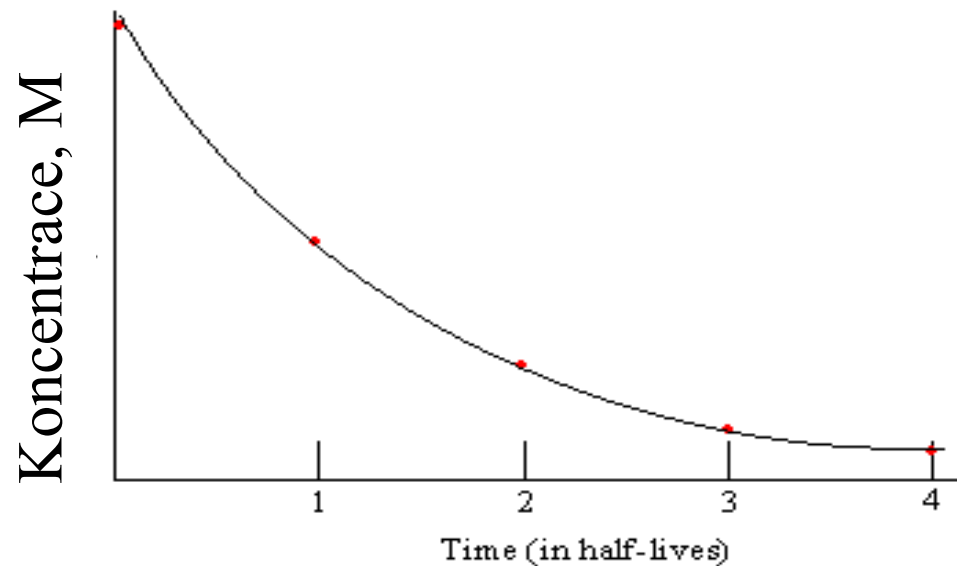
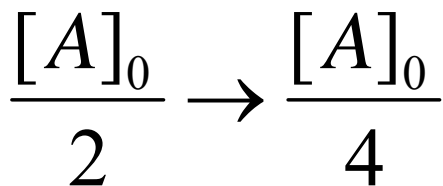

Reakce prvního řádu
Přímka ln[A] versus t

Poločas reakce $t_{1/2}$

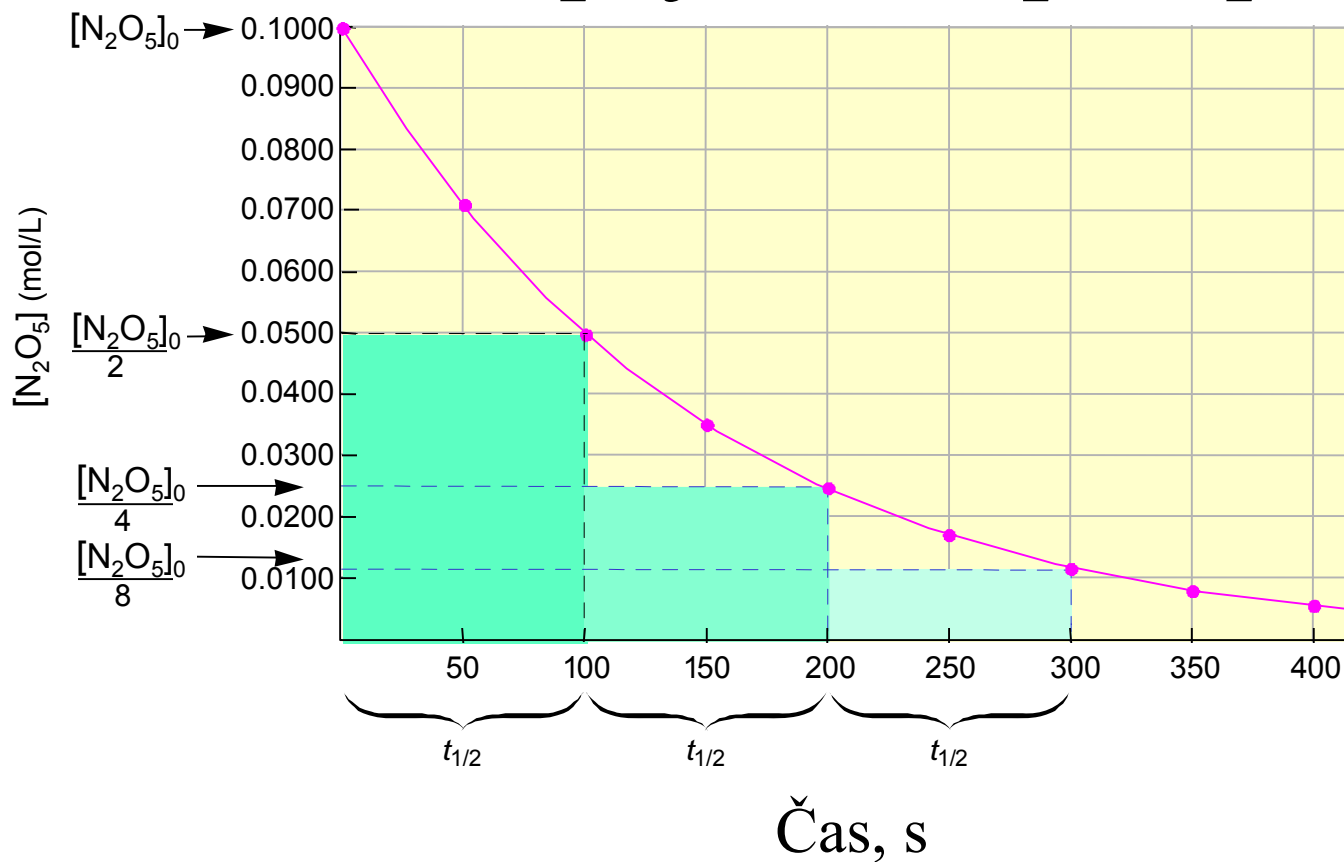
V čase $t = t_{1/2}$

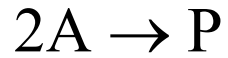
$$t_{1/2} = \frac{\ln 2}{k}$$

Poločas reakce $t_{1/2}$

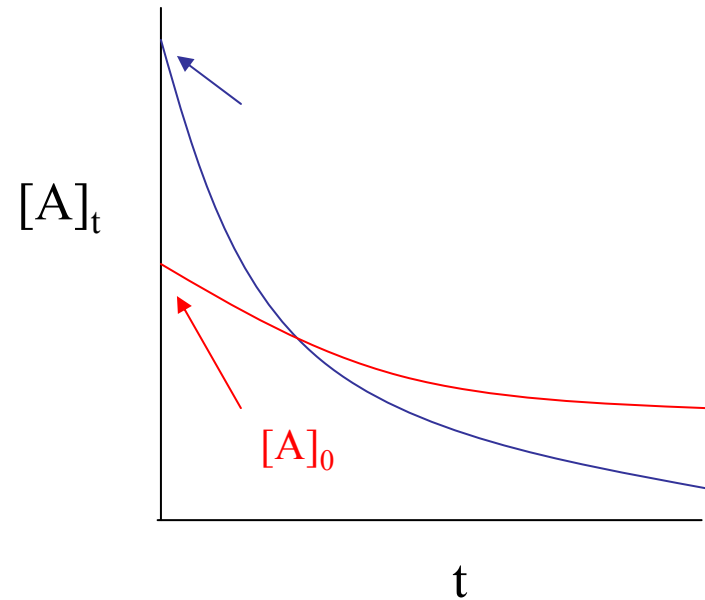
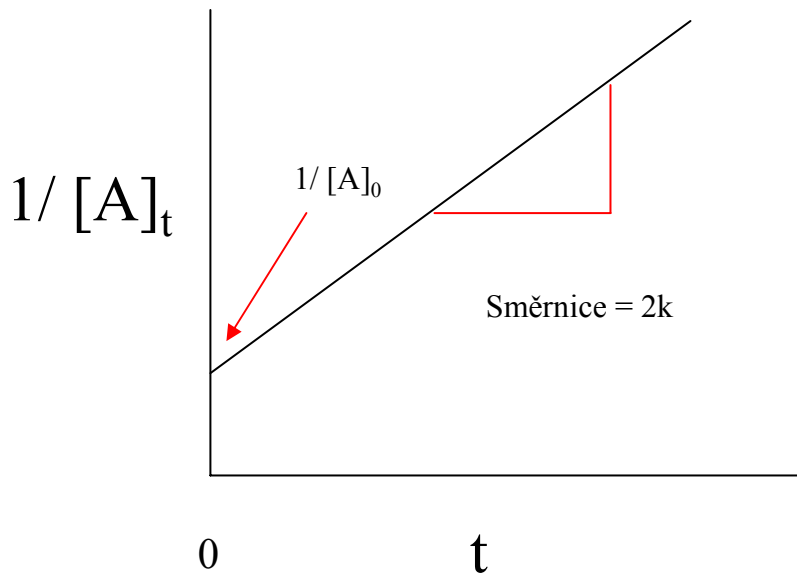
Reakce druhého řádu

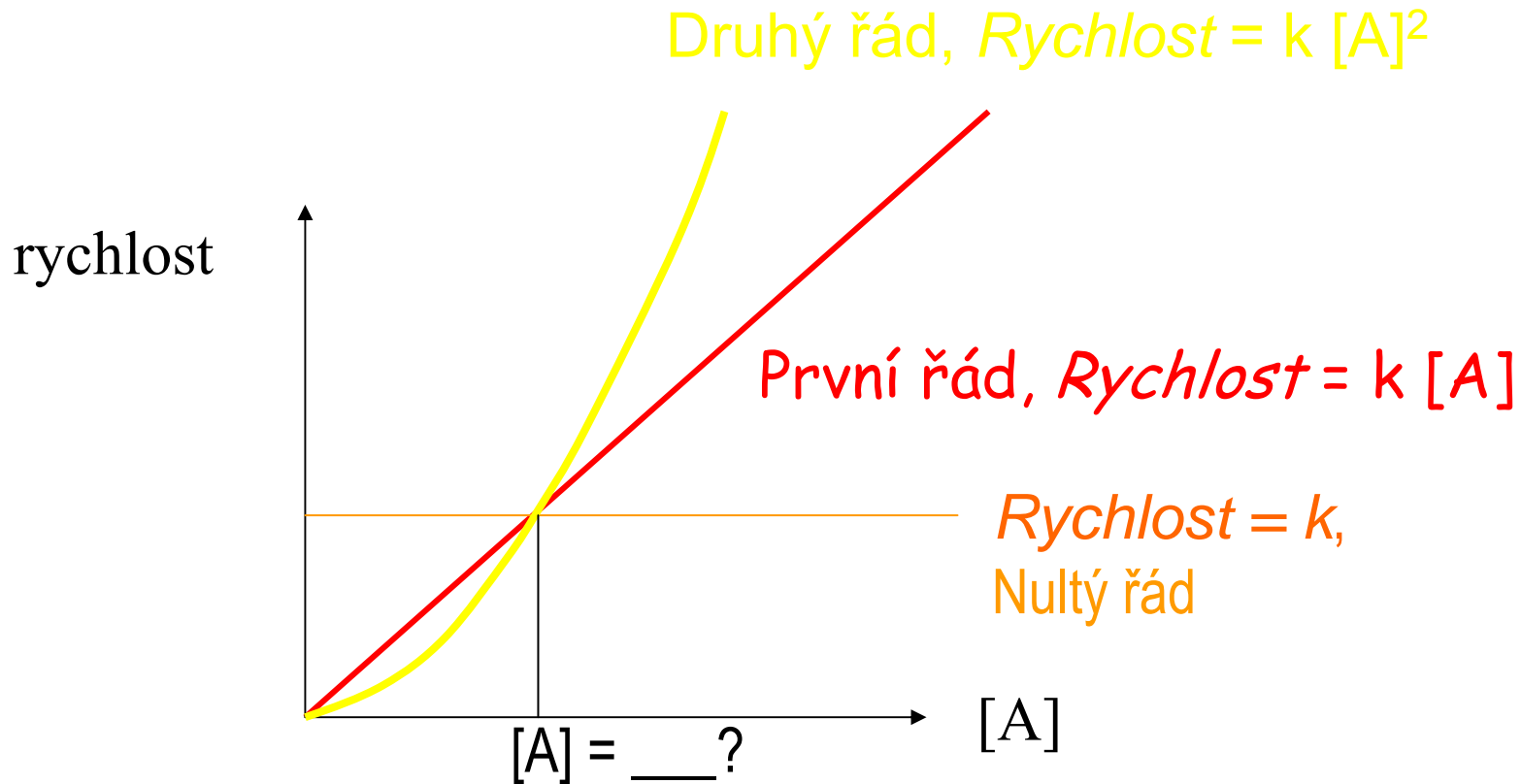
$$- d[A]/2dt = k[A]^2$$

$$d[A]/[A]^2 = - 2kdt$$

$$- 1/[A] + 1/[A]_0 = - 2kt$$

Reakční rychlost

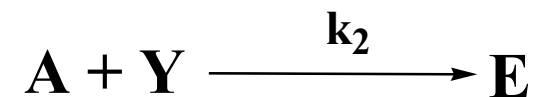
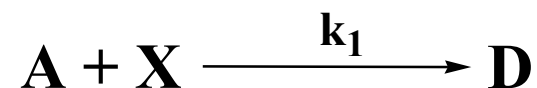
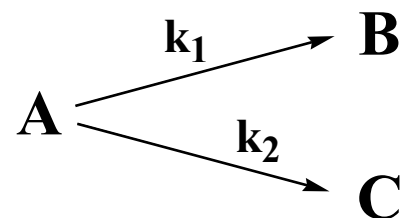

Simultánní reakce

Bočné

- Rozvětvené
- Konkurenční
- Nezávislé

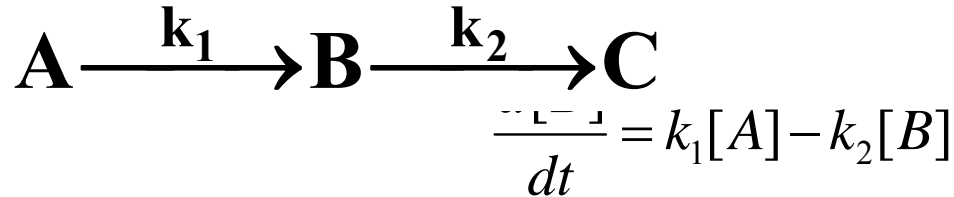
(speciální případ konkurenční reakce)

Zvratné

Následné

Následné reakce

$$\frac{d[\text{A}]}{dt} = -k_1[\text{A}]$$

$$\frac{d[\text{B}]}{dt} + k_2[\text{B}] = k_1[\text{A}]_0 e^{-k_1 t}$$

$$[\text{A}] = [\text{A}]_0 e^{-k_1 t}$$

$$[\text{B}] = \frac{k_1[\text{A}]_0}{k_2 - k_1} (e^{-k_1 t} - e^{-k_2 t})$$

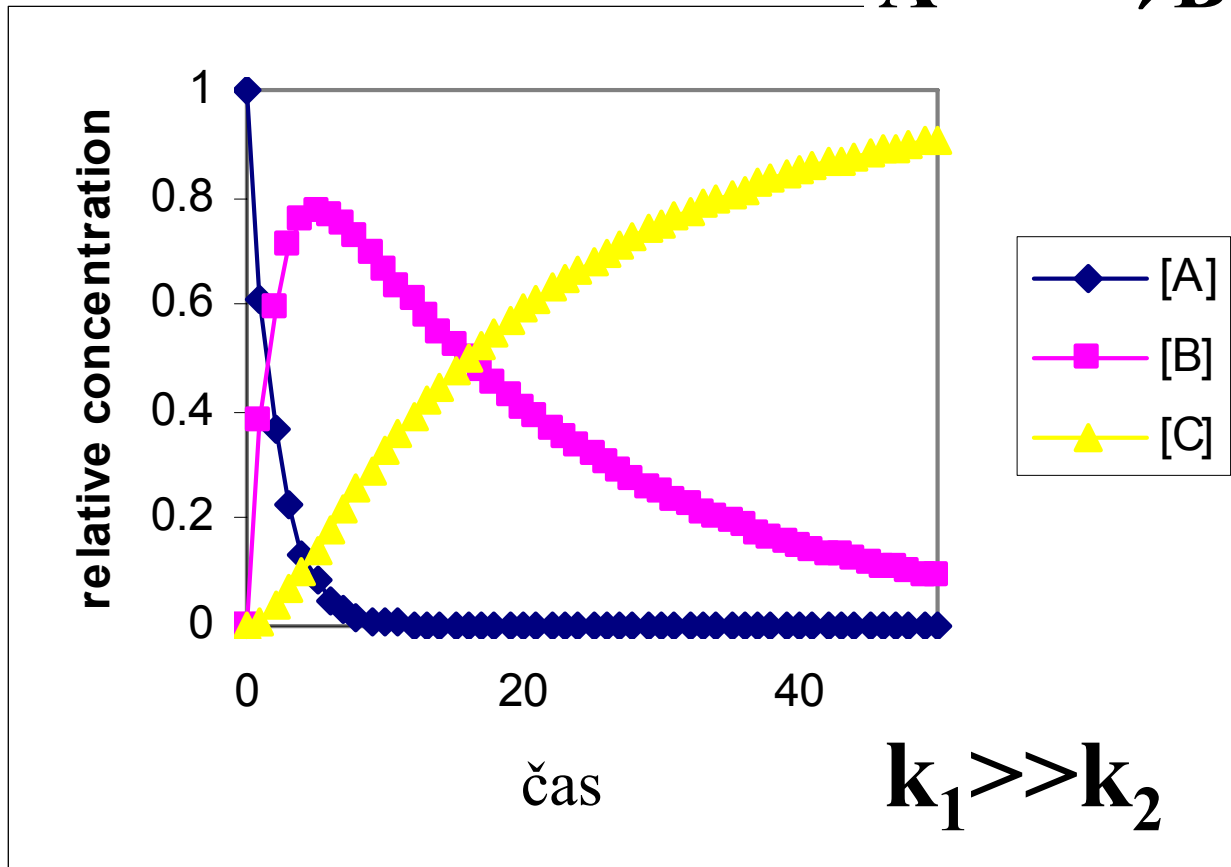
$$\frac{d[\text{C}]}{dt} = k_2[\text{B}]$$

$$[\text{C}] = [\text{A}]_0 - [\text{A}] - [\text{B}]$$

$$[\text{C}] = [\text{A}]_0 \left(1 + \frac{k_2 e^{-k_1 t} - k_1 e^{-k_2 t}}{k_1 - k_2} \right)$$

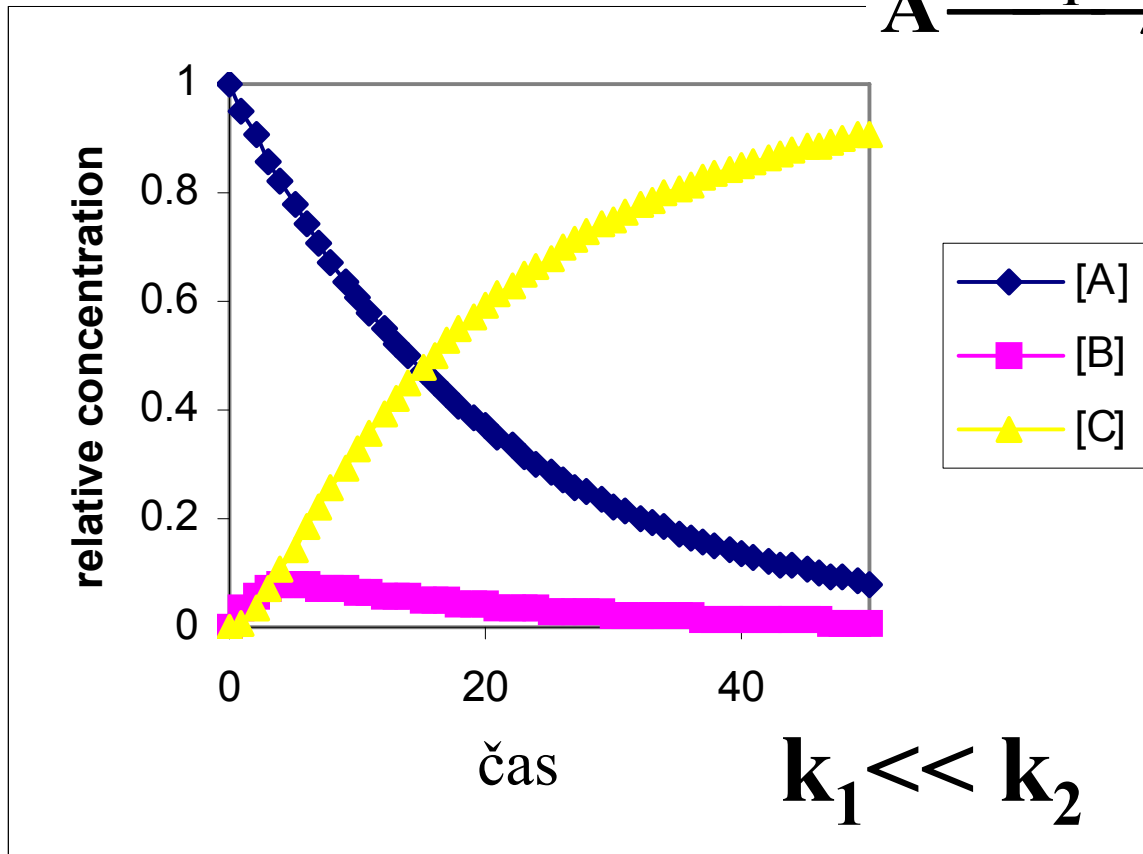
Následné reakce

Druhá reakce pomalá = určuje rychlost = nejpomalejší krok

Následné reakce

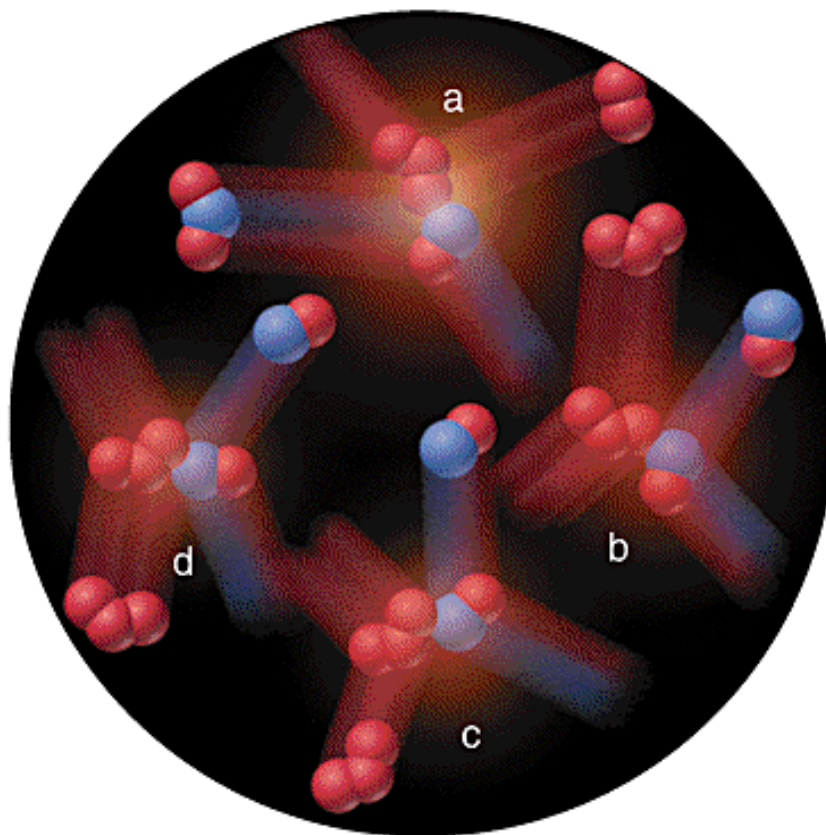
První reakce pomalá = určuje rychlost = stacionární stav

[B] = malá

$d[B]/dt = 0$

Srážková teorie reakční rychlosti

Srážková teorie reakční rychlosti

Rychlostní konstanta k

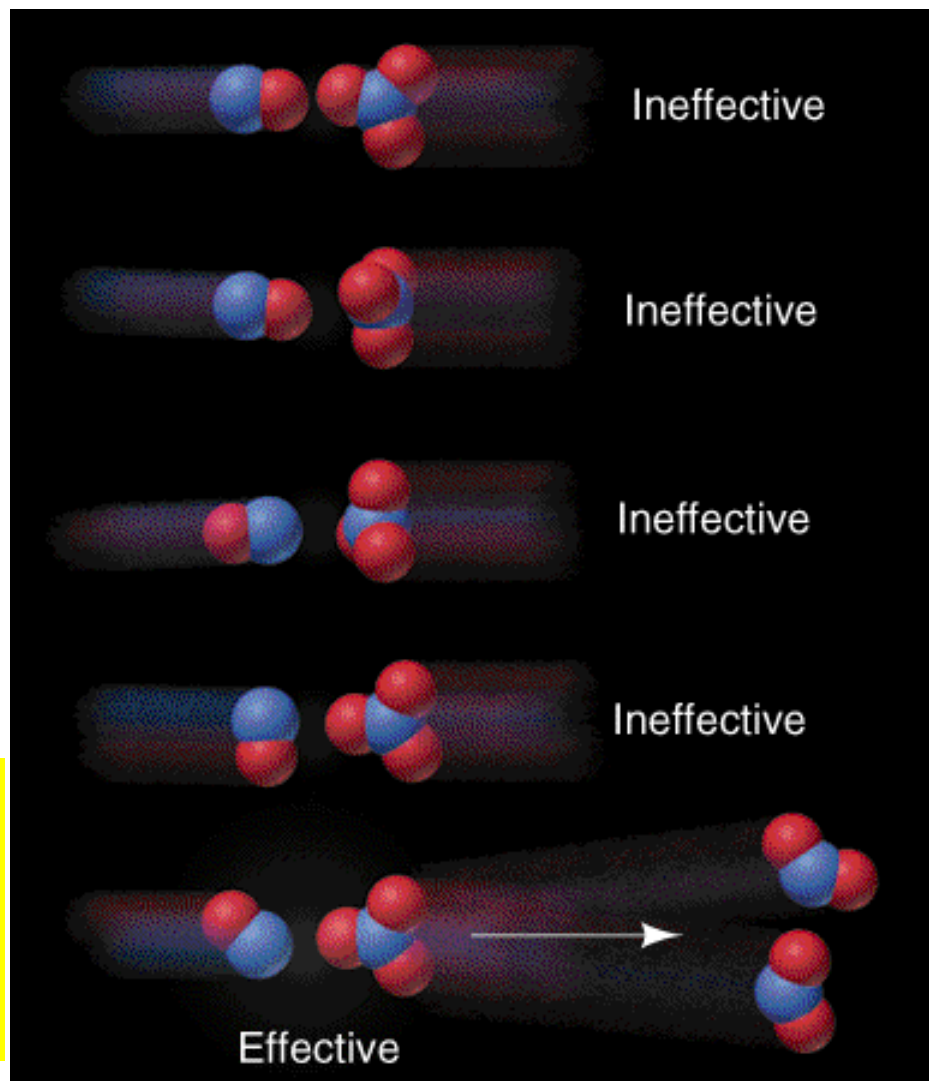
$$k = p f Z$$

p = zlomek srážek se správnou orientací, složitější molekuly vyžadují přesnou orientaci

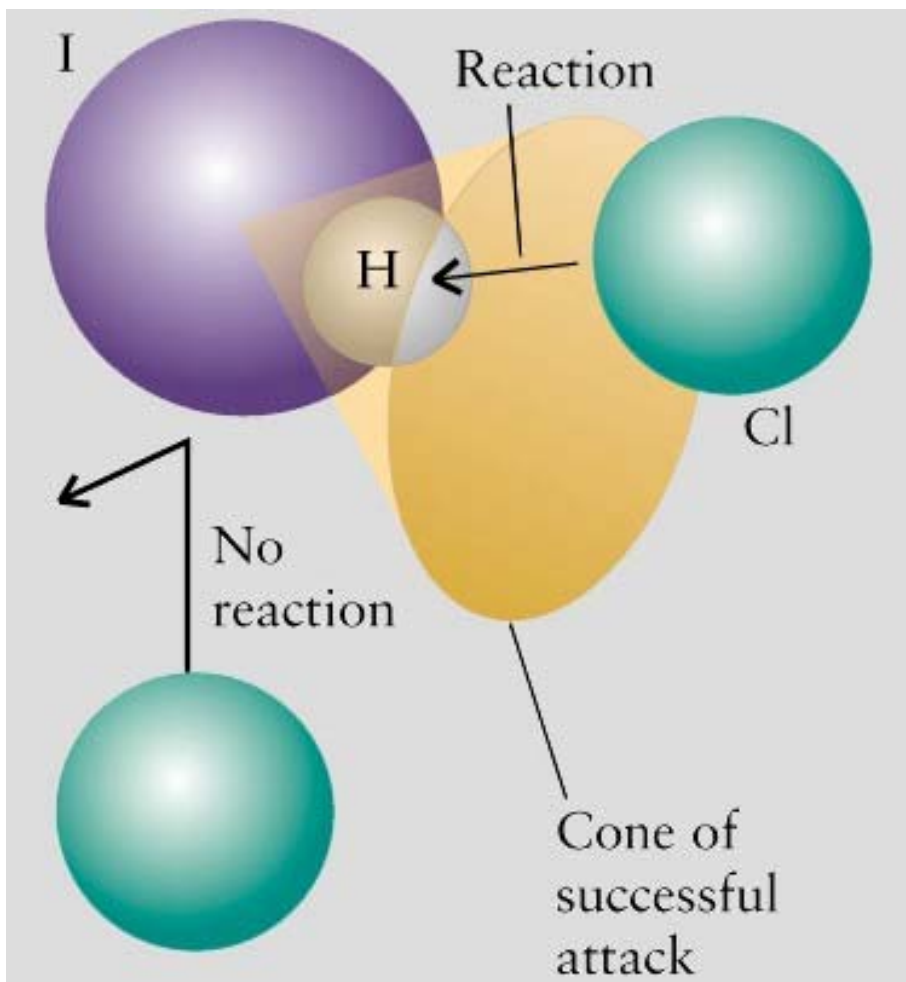
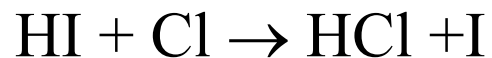
Z = četnost srážek

f = zlomek srážek s dostatečnou energií

$$f = \exp \frac{-E_a}{RT}$$

Srážková teorie

Srážka musí mít

- Dostatečnou energii
- Správnou orientaci, aby se mohly vytvořit nové vazby

Arrheniova rovnice

$$k = A e^{-\frac{E_a}{RT}}$$

Svante Arrhenius
(1859-1927)

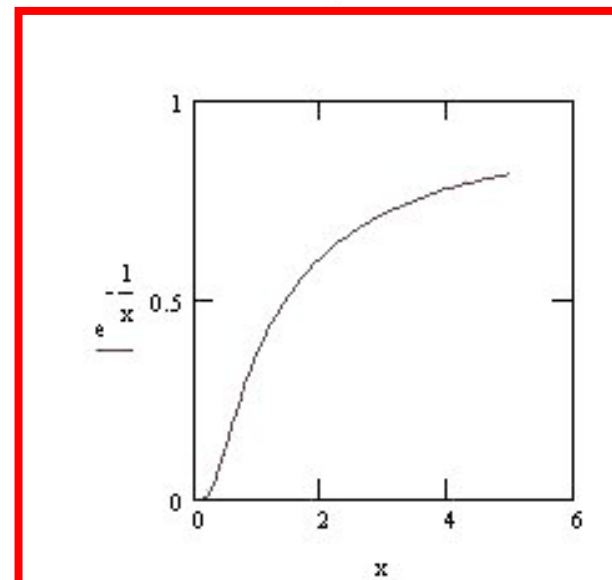
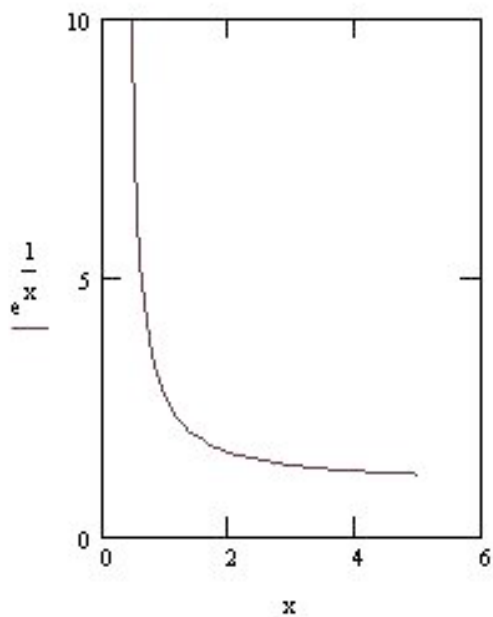
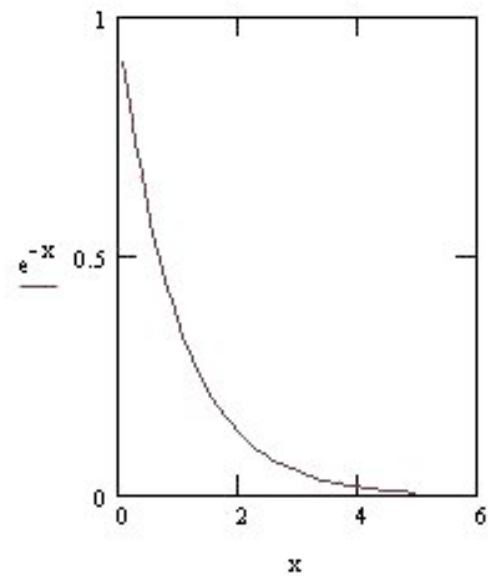
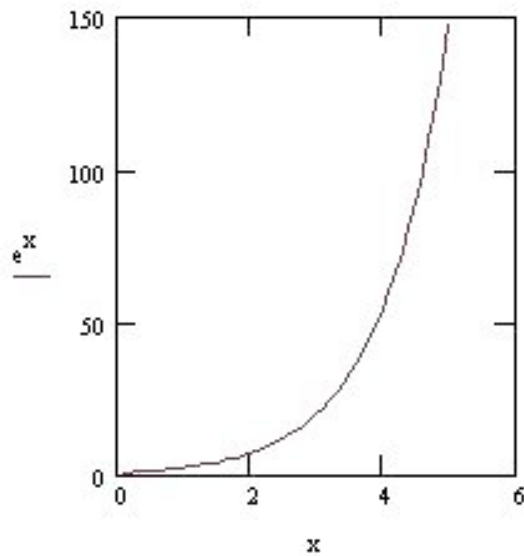
k = rychlostní konstanta

A = frekvenční faktor, frekvence kolizí a orientace molekul

E_a = aktivační energie

T = teplota

R = plynová konstanta

S rostoucí teplotou roste rychlost

Arrheniova rovnice

$$k = Ae^{-\frac{E_a}{RT}}$$

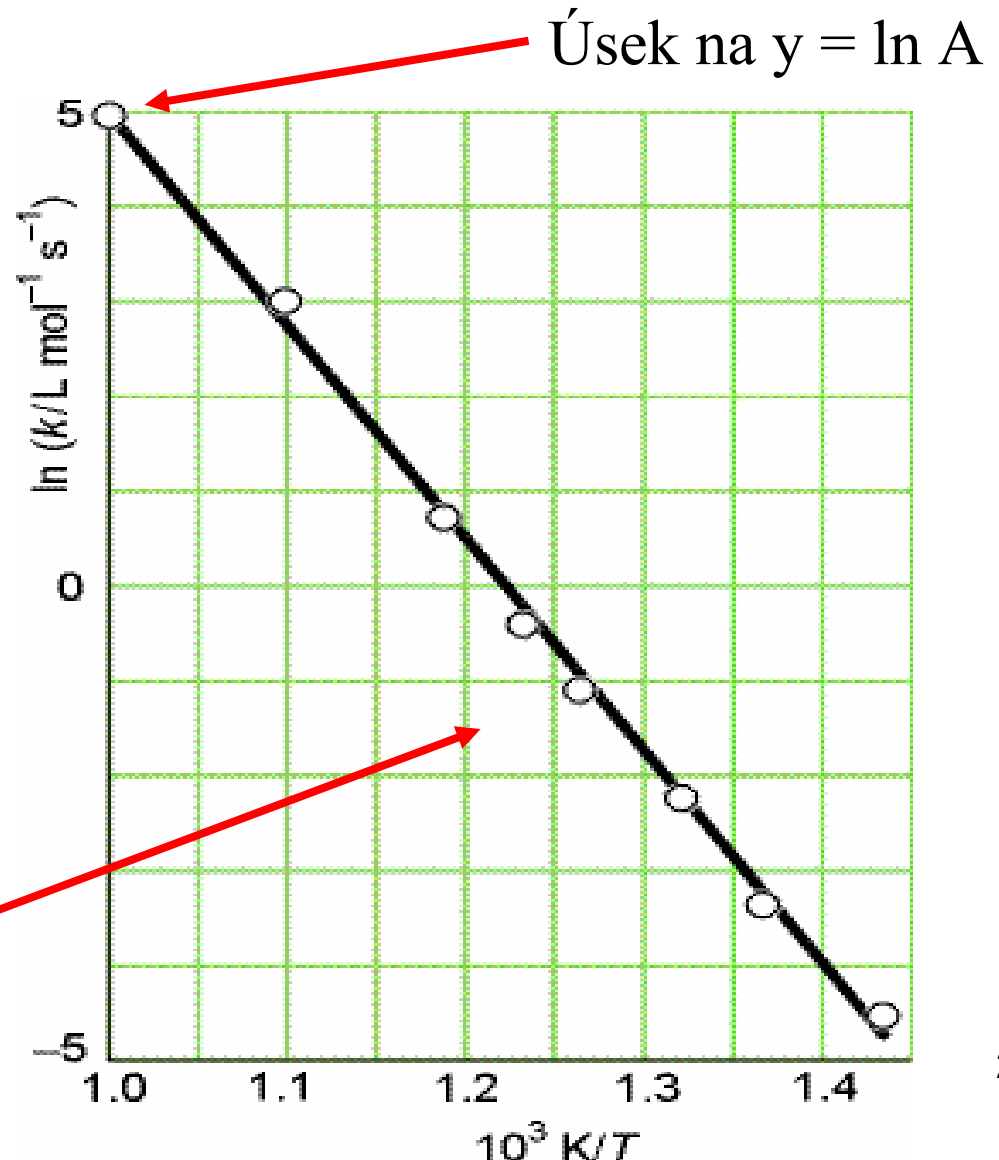
Linearizace

$$\ln k = -E_a/RT + \ln A$$

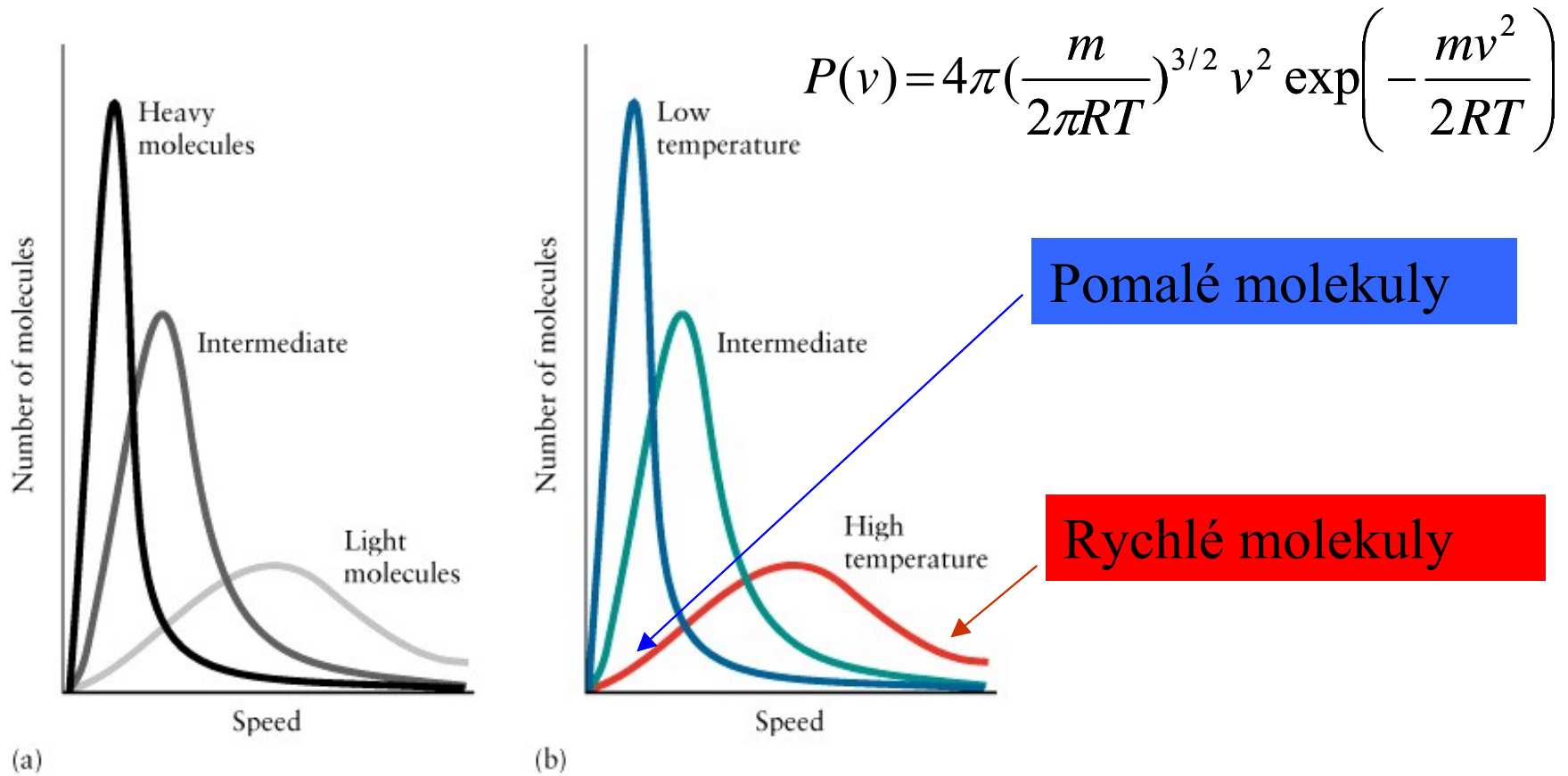
$$\ln k = (-E_a/R)(1/T) + \ln A$$

$$Y = a X + b$$

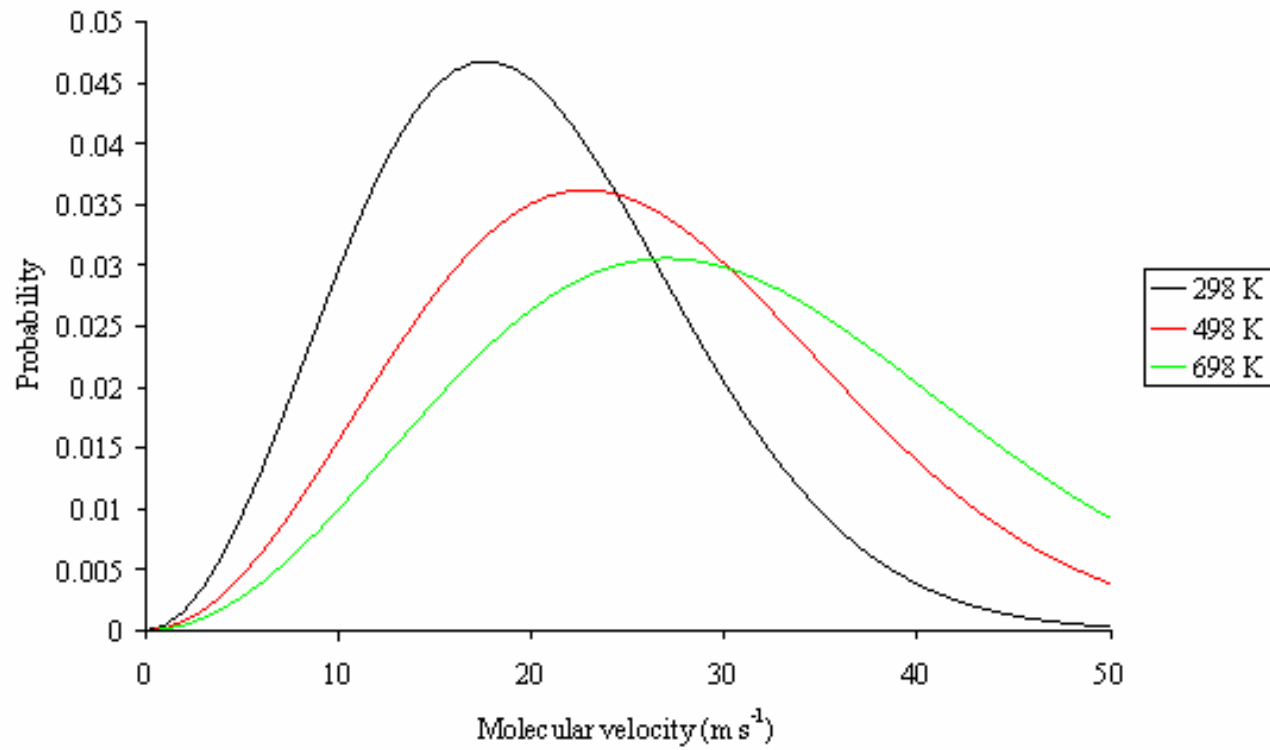
$$\text{Směrnice} = (-E_a/R)$$

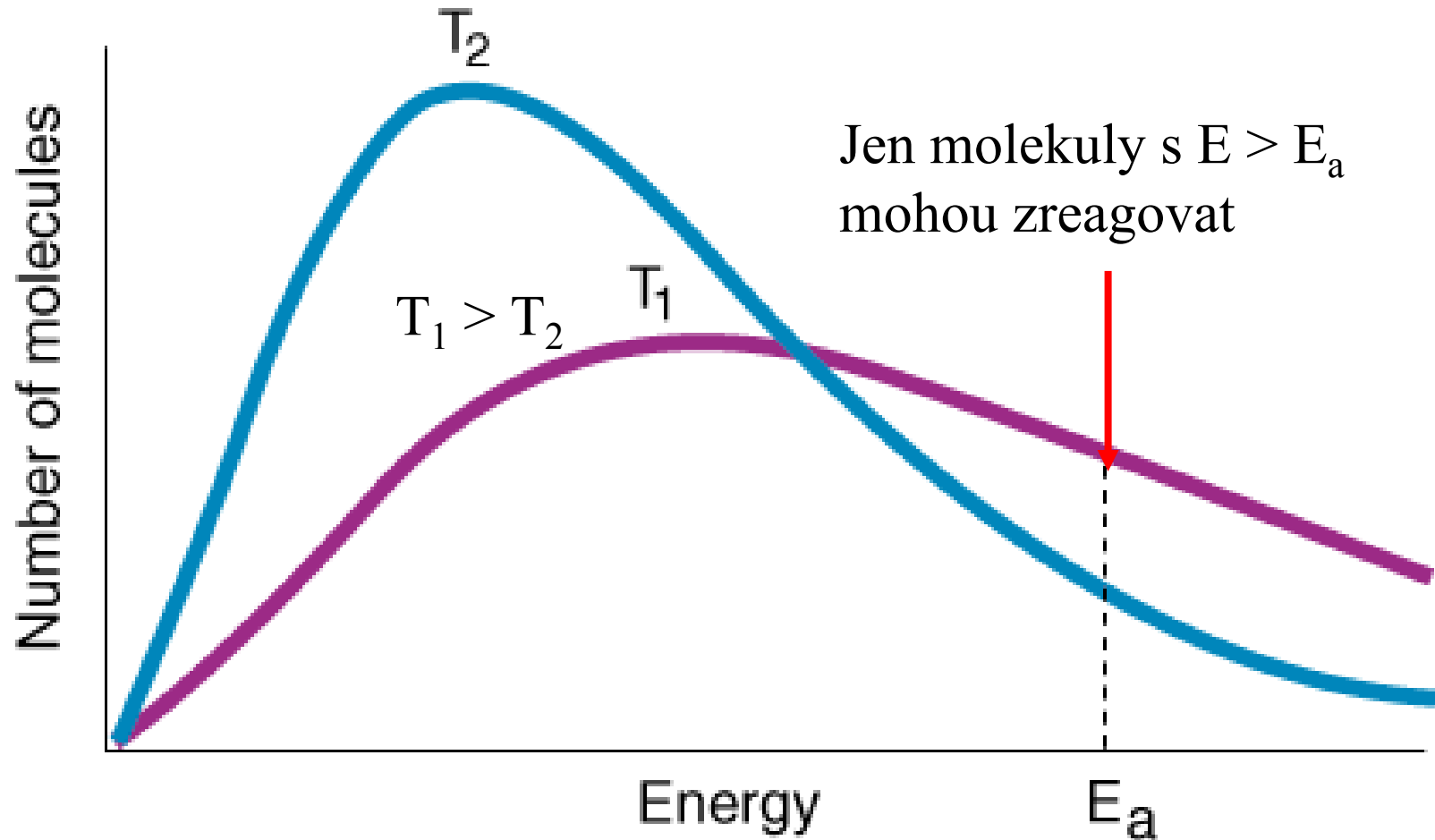
Maxwell-Boltzmannovo rozdělení rychlostí

Maxwell-Boltzmannovo rozdělení rychlostí

Aktivační energie

Aktivační energie

Aktivační energie E_a

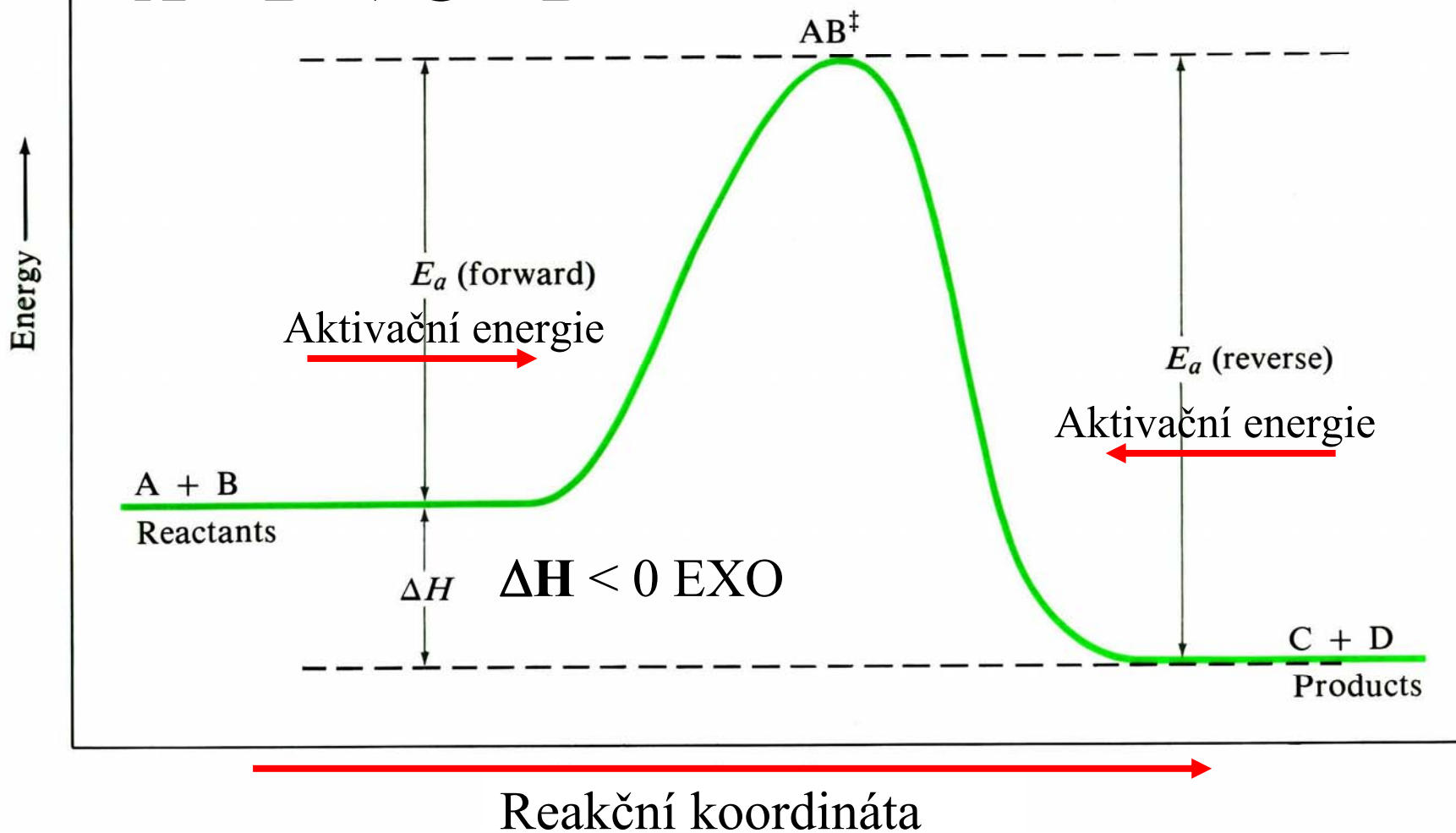
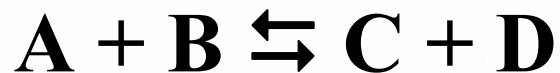
E_a je vždy kladná

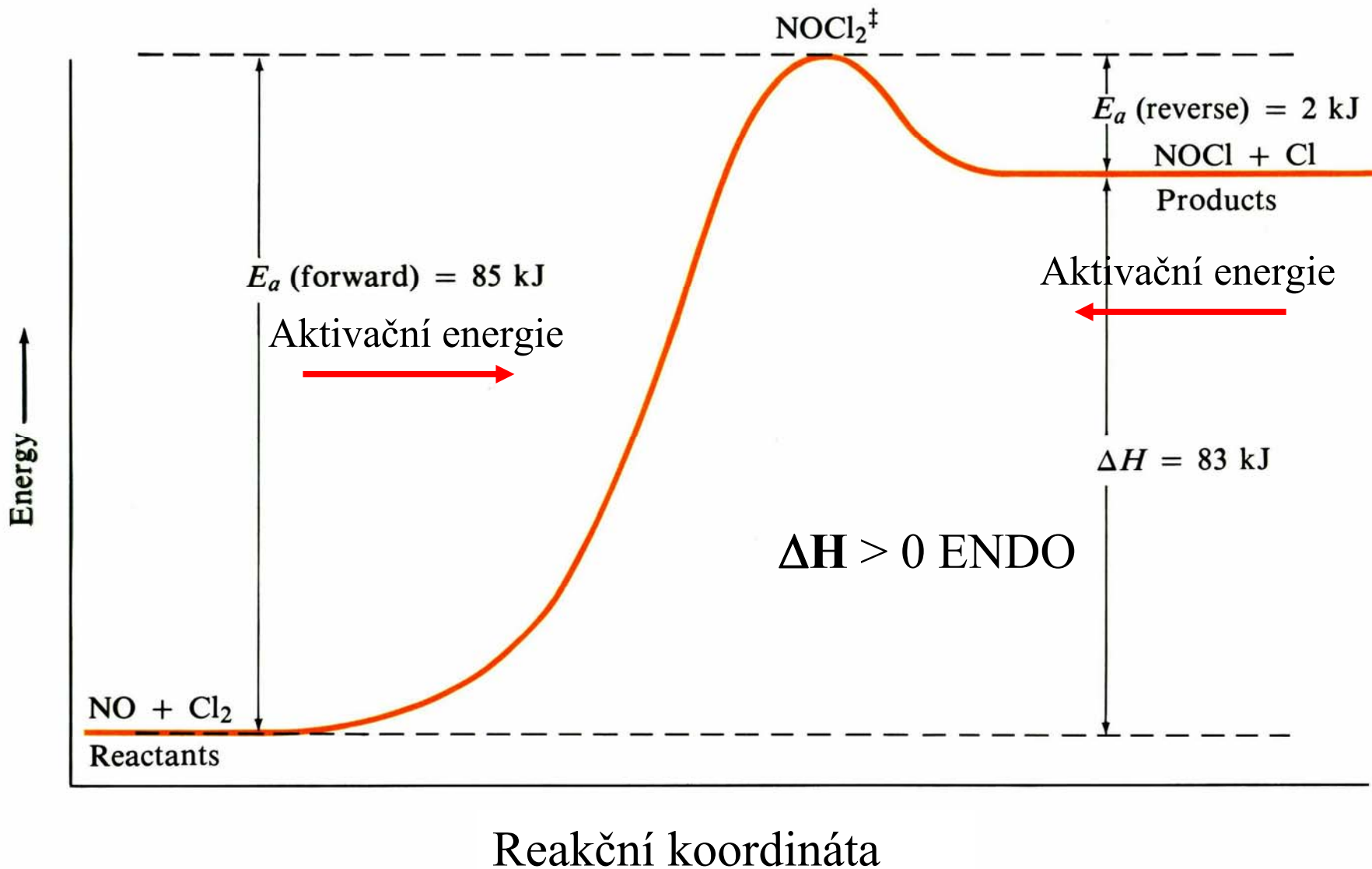
Vyšší E_a znamená pomalejší reakci

E_a nezávisí na T

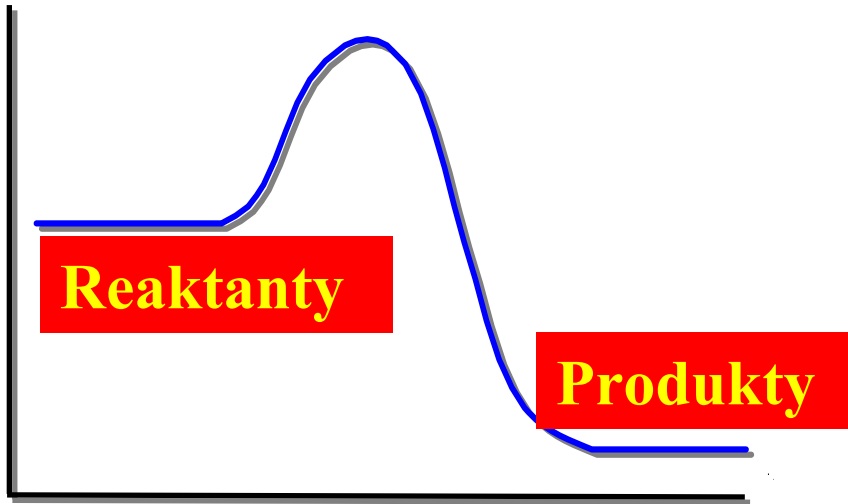
Vyšší E_a má strmější směrnici = rychlost je citlivější na teplotu více než pro reakce s malou E_a

$$k = Ae^{-\frac{E_a}{RT}}$$

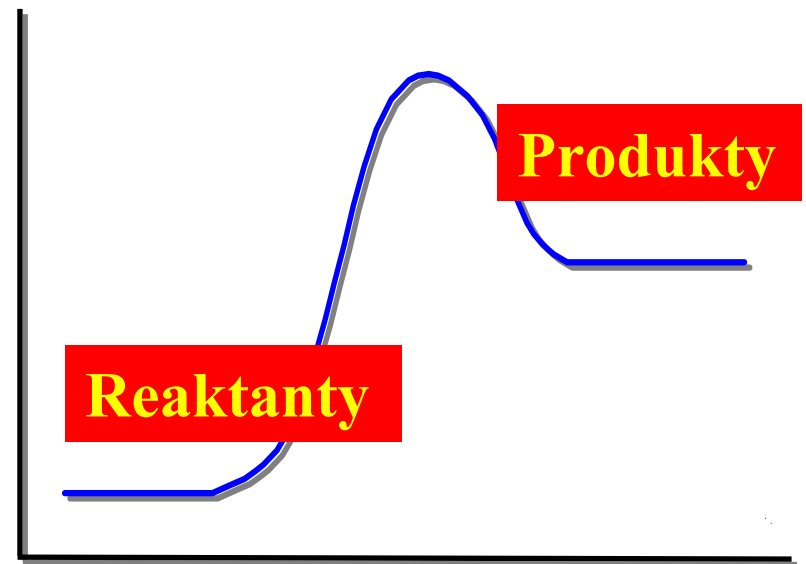

Reakční profily

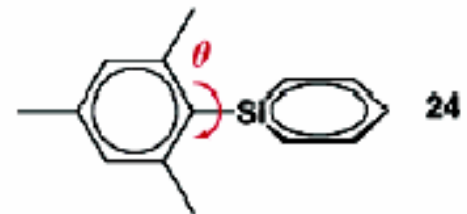
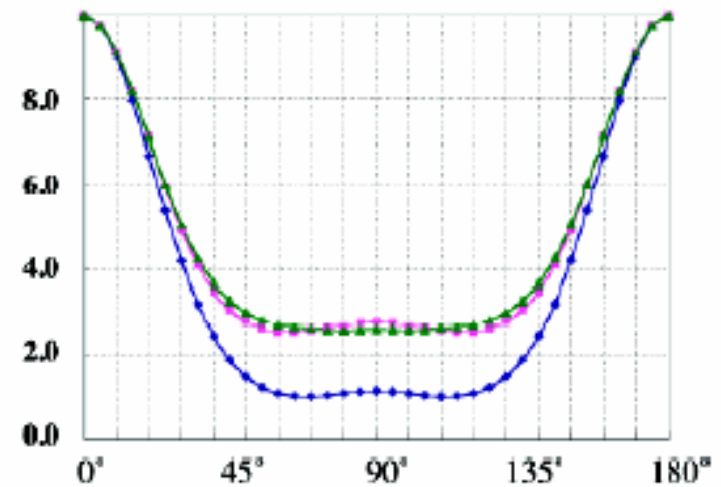
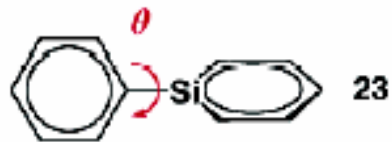
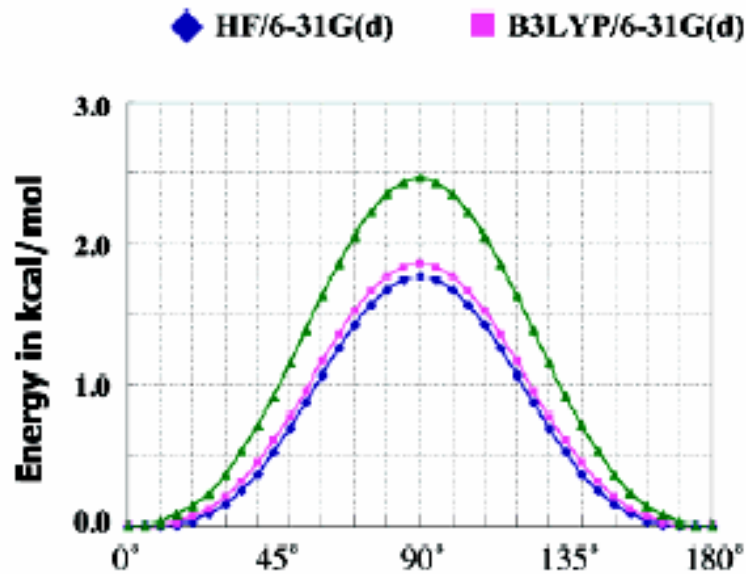

Exothermická reakce

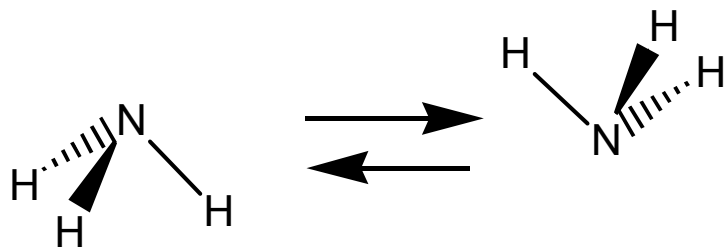

Endothermická reakce

Reakční profily

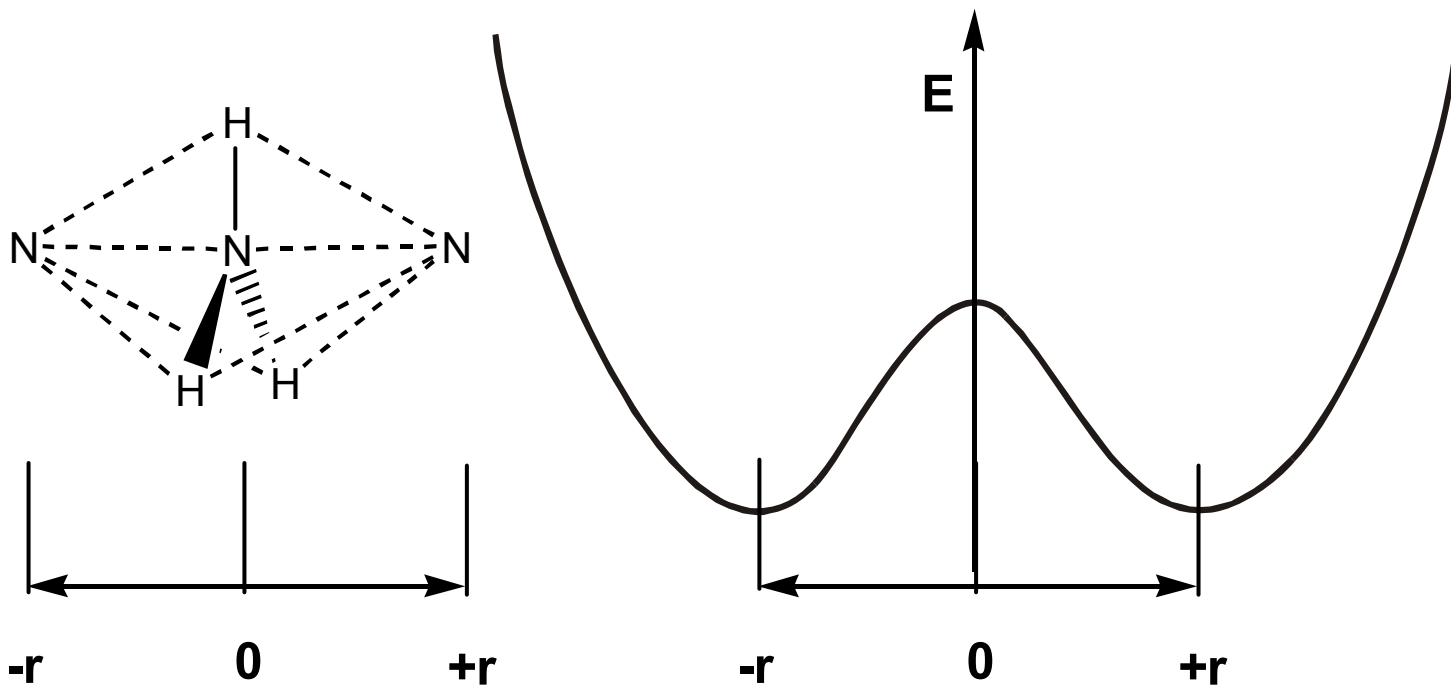

Inverze NH₃

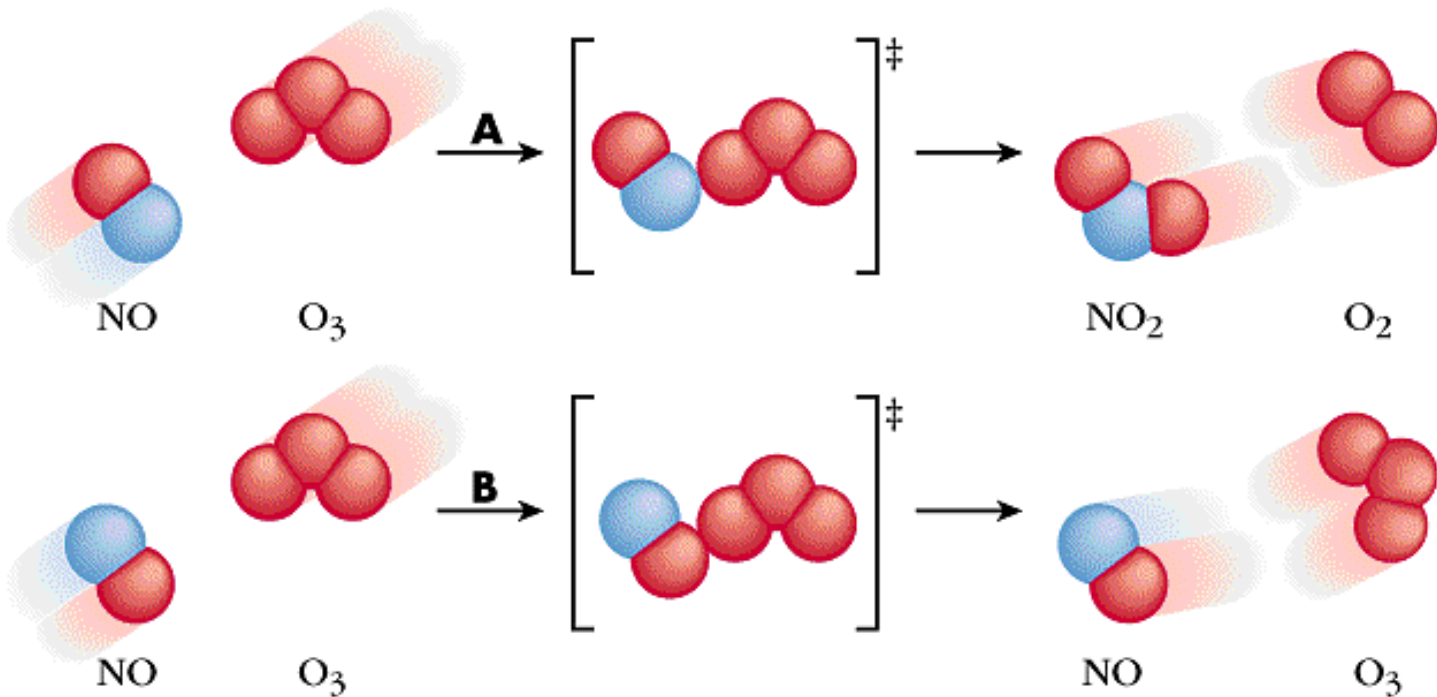
Frekvence inverze 10^{10} s^{-1}

$$\Delta H^\ddagger = 25 \text{ kJ mol}^{-1}$$

Reakční koordináta

Teorie aktivovaného komplexu

Teorie aktivovaného komplexu

$K^\ddagger = [\text{AK}]^\ddagger / [\text{NO}] [\text{O}_3]$ rovnovážná konstanta AK

Rychlost = $k_3 [\text{AK}]^\ddagger = k_3 K^\ddagger [\text{NO}] [\text{O}_3]$

$$k_3 = t f = t k_B T / h$$

$t =$ transmisní faktor (= 1)

$f =$ frekvence rozpadu AK

Rychlost = $(t k_B T / h) K^\ddagger [\text{NO}] [\text{O}_3]$

$$k = (t k_B T / h) K^\ddagger$$

$$\Delta G^\ddagger = -RT \ln K^\ddagger$$

$$\Delta G^\ddagger = \Delta H^\ddagger - T \Delta S^\ddagger$$

Eyringova rovnice

$$\text{Rychlost} = (t k_B T / h) K^\ddagger [\text{NO}] [\text{O}_3]$$

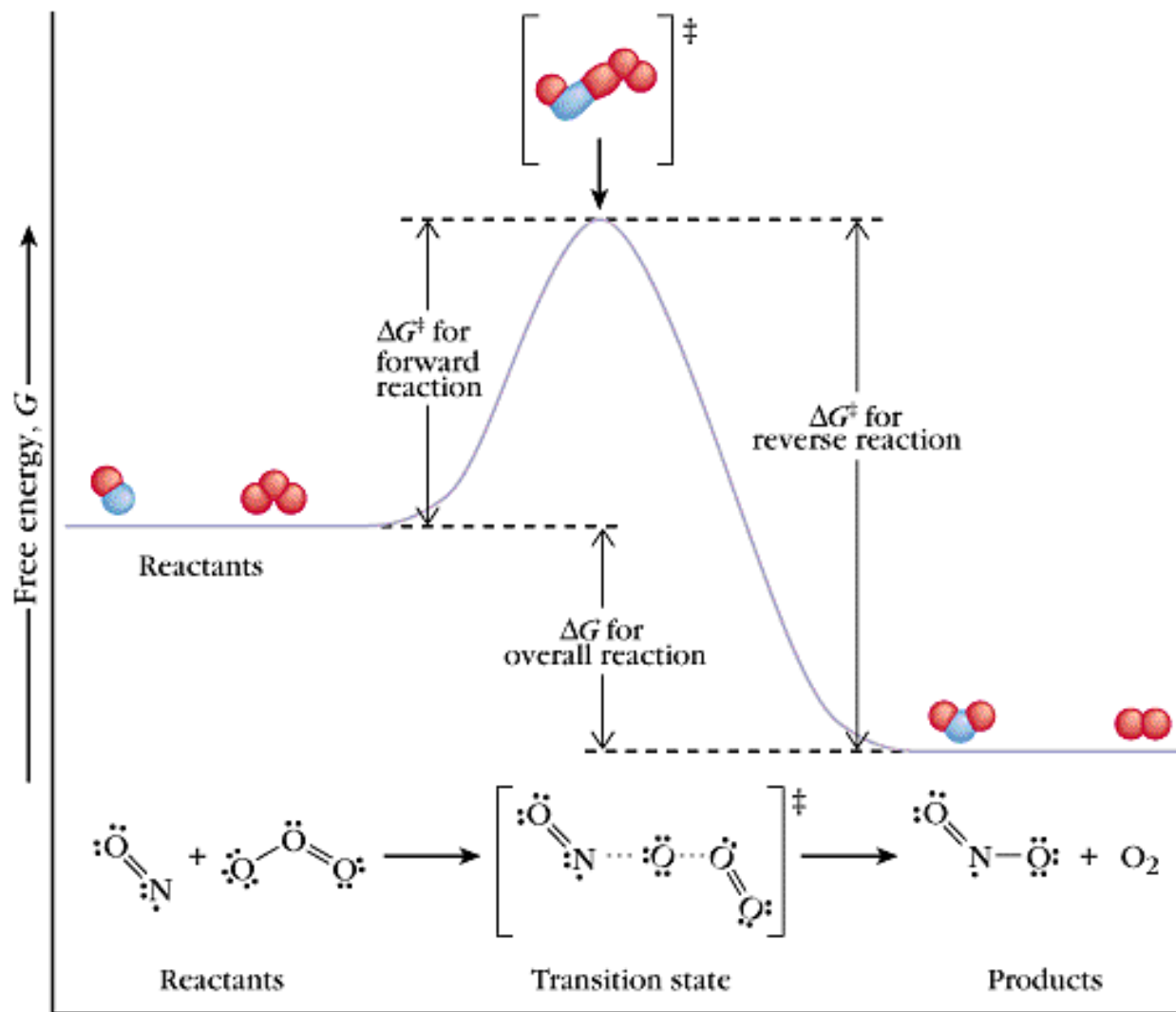
$$k = (t k_B T / h) K^\ddagger$$

dosadíme: $\Delta G^\ddagger = -RT \ln K^\ddagger$
 $\Delta G^\ddagger = \Delta H^\ddagger - T \Delta S^\ddagger$

$$k = \frac{t k_B T}{h} K^\ddagger = \frac{t k_B T}{h} \exp\left(\frac{-\Delta G^\ddagger}{RT}\right) = \frac{t k_B T}{h} \exp\left(\frac{-\Delta H^\ddagger}{RT}\right) \exp\left(\frac{\Delta S^\ddagger}{R}\right)$$

$$\ln k = \ln \frac{t k_B T}{h} - \frac{\Delta H^\ddagger}{RT} + \frac{\Delta S^\ddagger}{R}$$

$$\ln \frac{k}{T} = \ln \frac{t k_B}{h} - \frac{\Delta H^\ddagger}{RT} + \frac{\Delta S^\ddagger}{R}$$

Reakční koordináta

Reakční mechanismus

Elementární krok = jeden molekulový děj, který má za následek reakci

Reakční mechanismus = soubor elementárních kroků, které vedou k celkové chemické rovnici

Reakční meziprodukt = látka vytvářená v průběhu chemické reakce, která se neobjevuje v chemické rovnici

Molekularita = počet molekul na straně výchozích látek v elementárním kroku

Krok určující rychlost = nejpomalejší krok v reakčním mechanismu

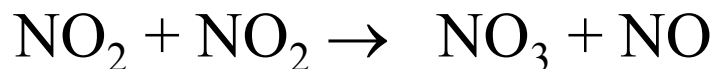
Molekularita

Počet molekul, které se musí srazit aby proběhl elementární krok.

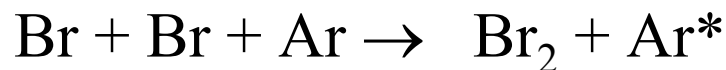
- Unimolekulární
- Bimolekulární
- Termolekulární (velmi vzácně)

$$\text{rychlost} = k [\text{O}_3]$$

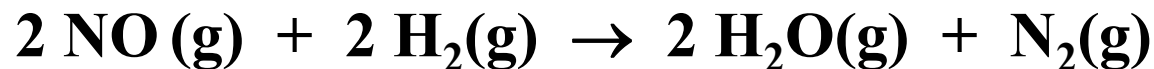

$$\text{rychlost} = k [\text{NO}_2]^2$$

$$\text{rychlost} = k [\text{Br}]^2[\text{Ar}]$$

Reakční mechanismus

Reakční mechanismus:

1. $2 \text{NO} \rightarrow \text{N}_2\text{O}_2$ (pomalý)
2. $\text{H}_2 + \text{N}_2\text{O}_2 \rightarrow \text{H}_2\text{O} + \text{N}_2\text{O}$ (rychlý)
3. $\text{H}_2 + \text{N}_2\text{O} \rightarrow \text{H}_2\text{O} + \text{N}_2$ (rychlý)

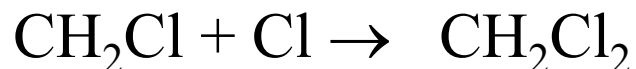
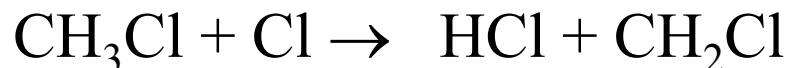
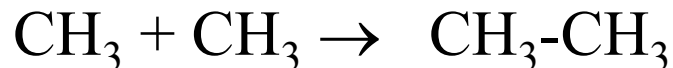
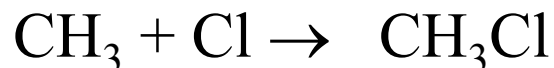
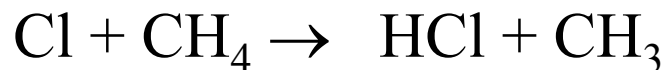
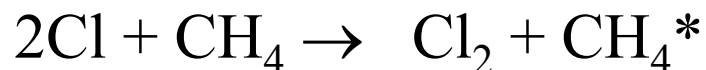
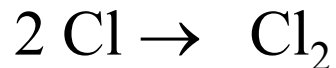
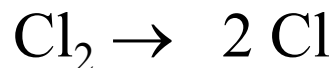
N_2O_2 a N_2O jsou reakční *meziprodukty*

Rychlostní rovnice = Rychlost = $k[\text{NO}]^2$

Rychlostní rovnice vyplývá z nejpomalejšího kroku mechanismu

Součet elementárních rovnic dává celkovou rovnici

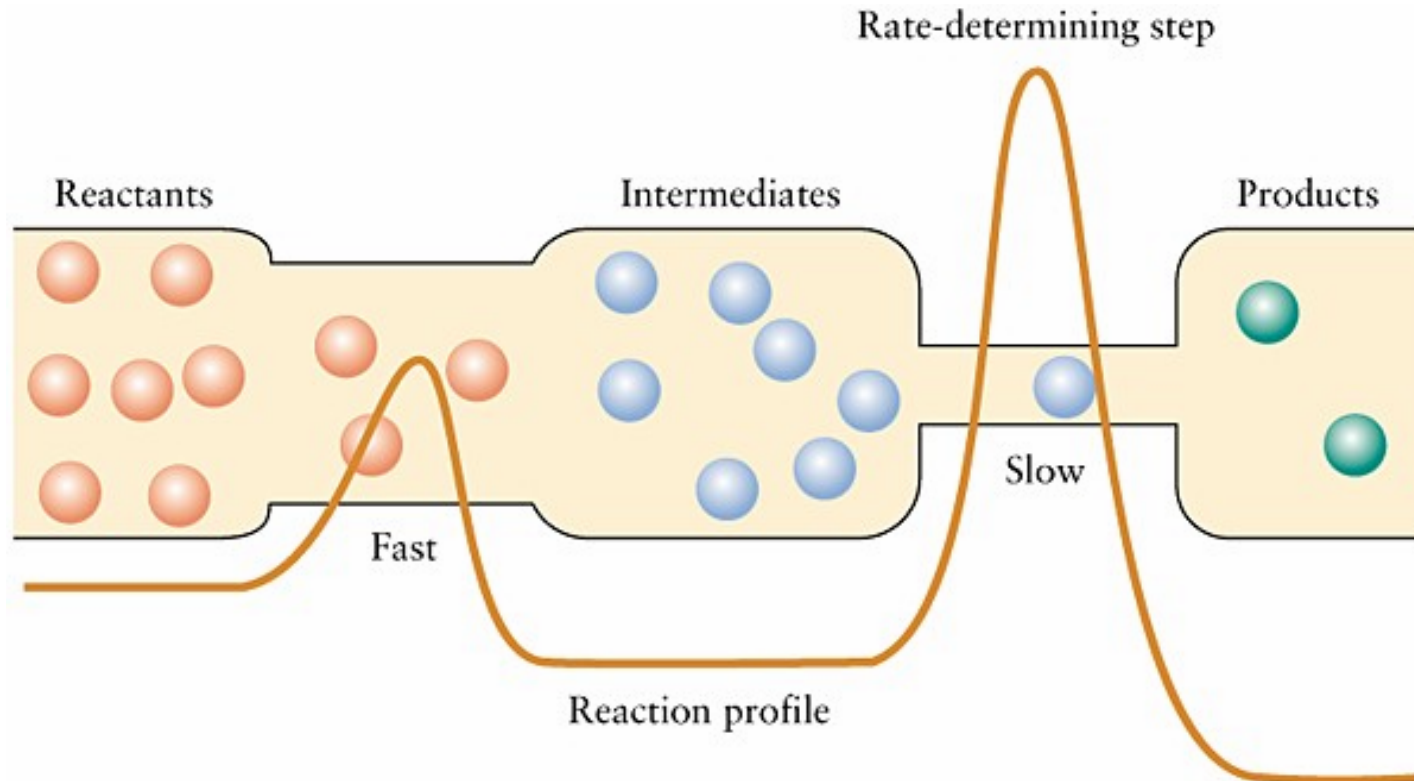
Reakční mechanismus pro CH₄ a Cl₂

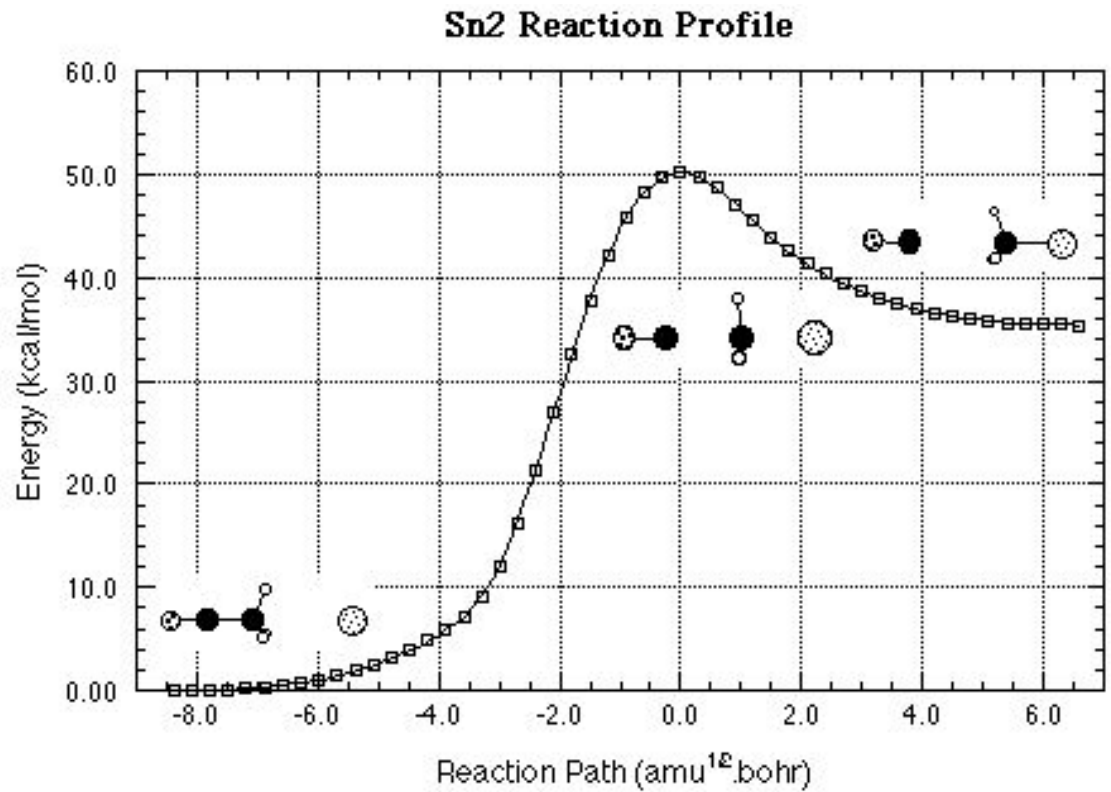
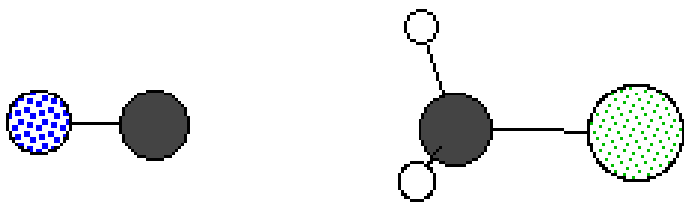
atd.....

Krok určující rychlost reakce

Krok určující rychlost reakce = nejpomalejší krok mechanismu

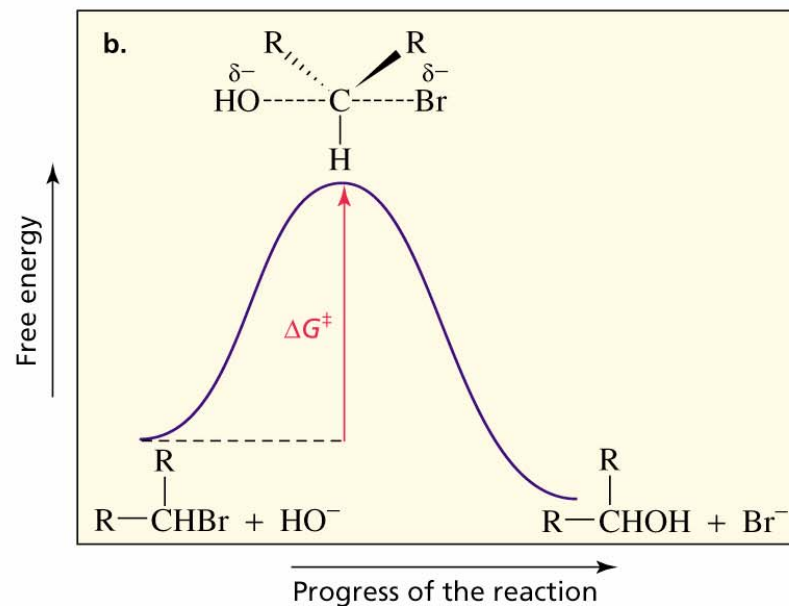
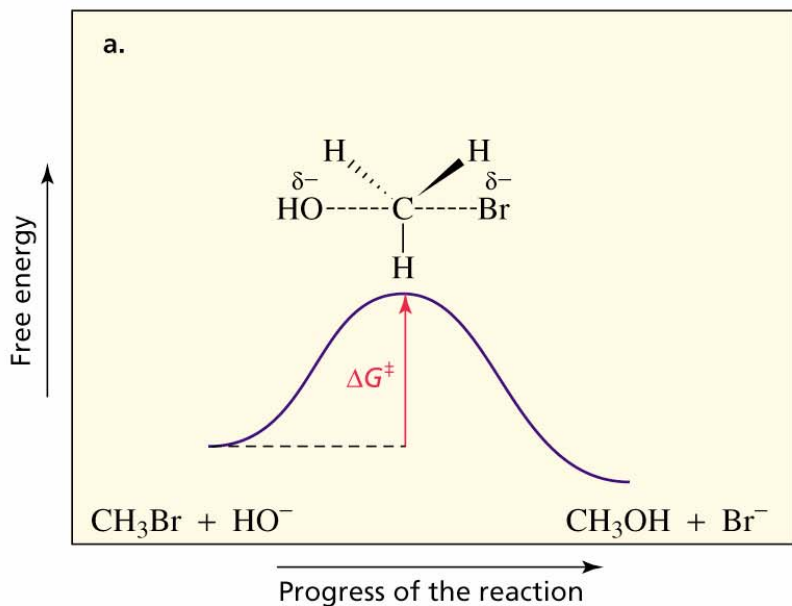

Reakční mechanismus S_N2

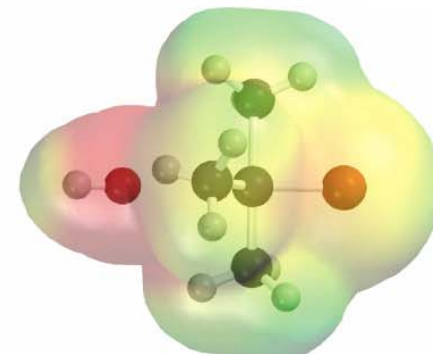
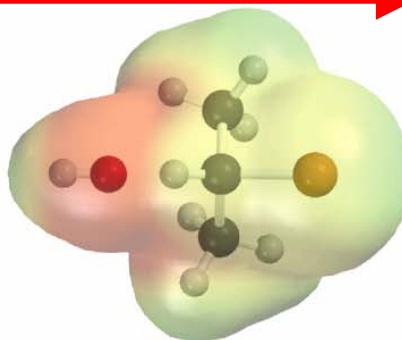
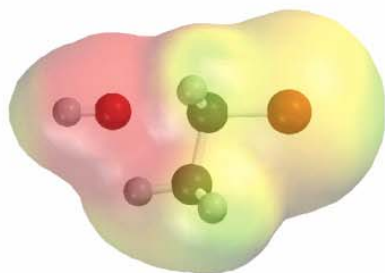
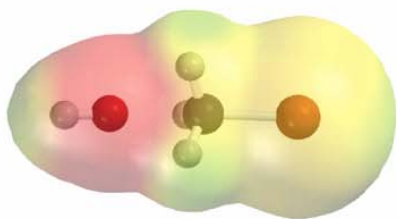

Reakční mechanismus S_N2

Rychlost S_N2 reakce klesá

Katalyzátor

Látka, která se účastní reakce, ale není spotřebována ani tvořena.

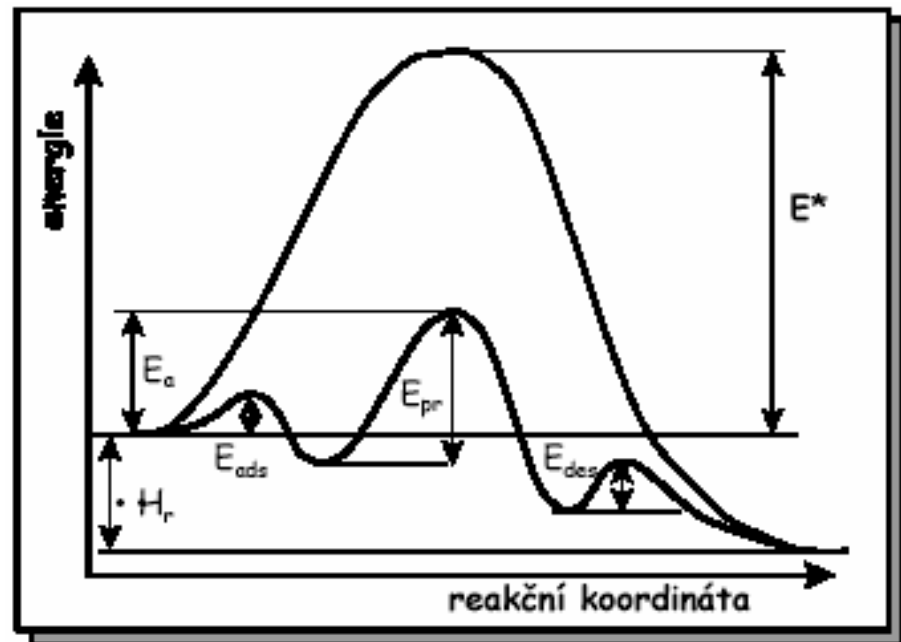
Ovlivňuje reakční rychlost snížením aktivační energie.

Nemění ΔG_r ani K

Homogenní

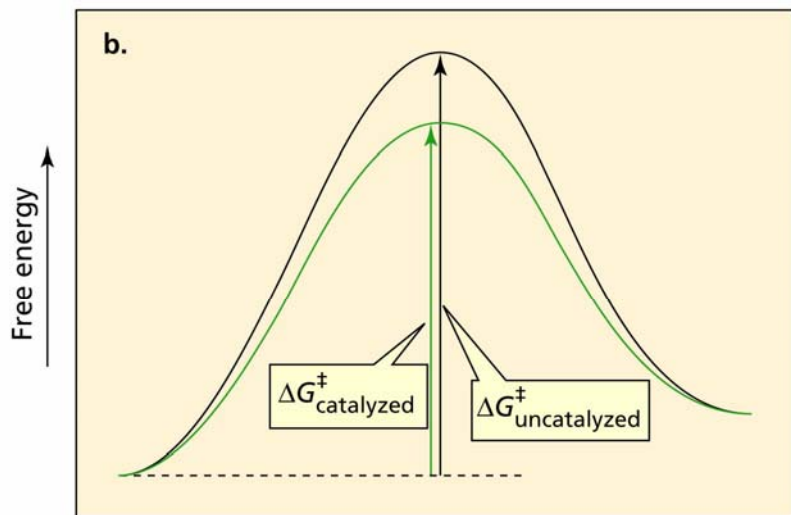
Heterogenní

Enzymatická

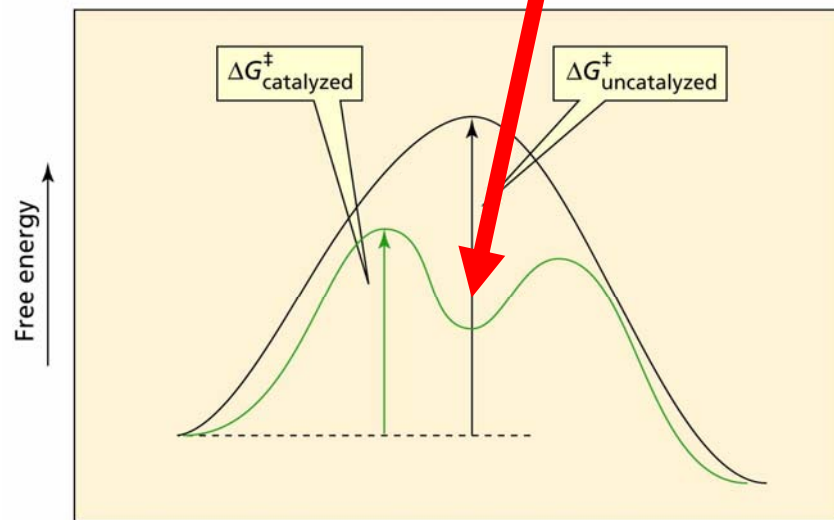

Katalyzované reakce

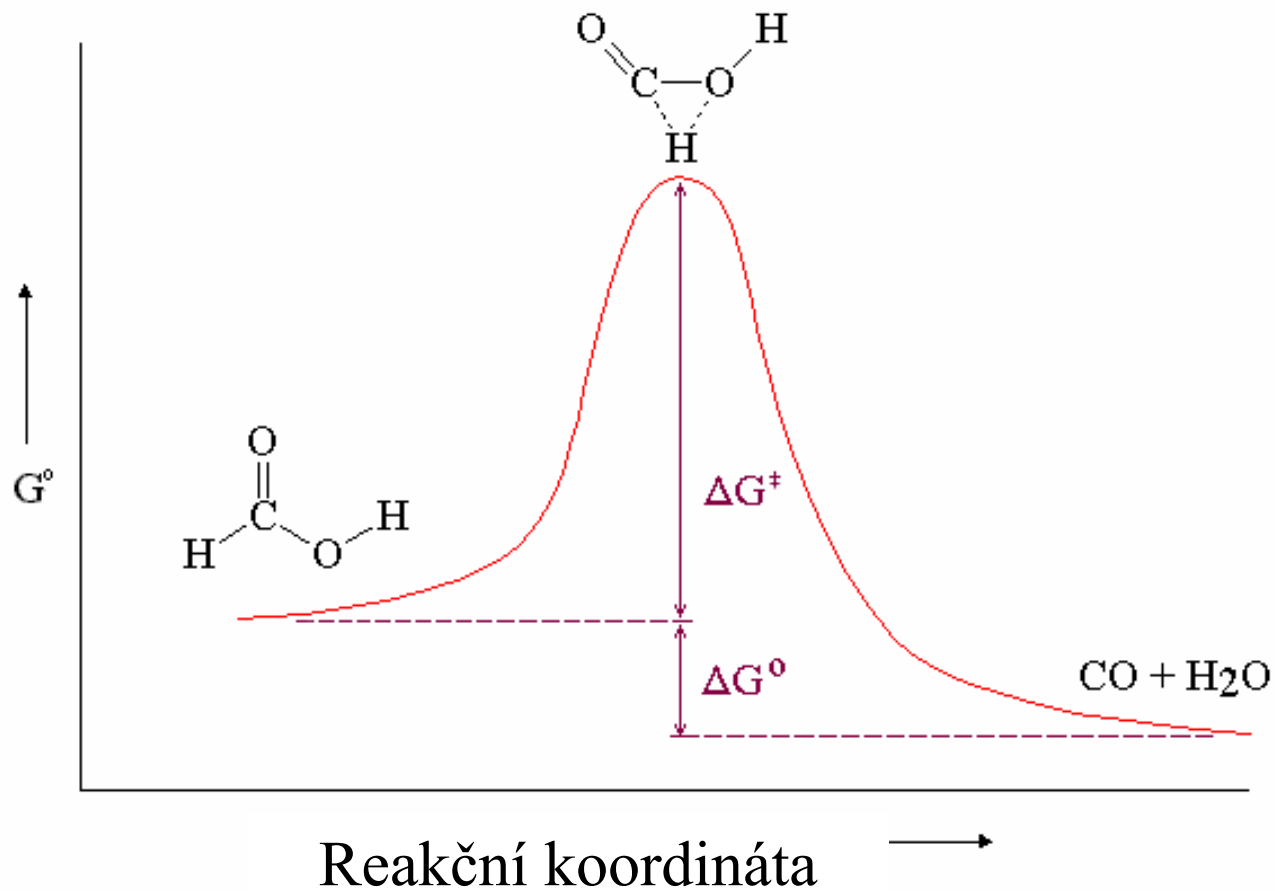
Reakce bez změny mechanismu

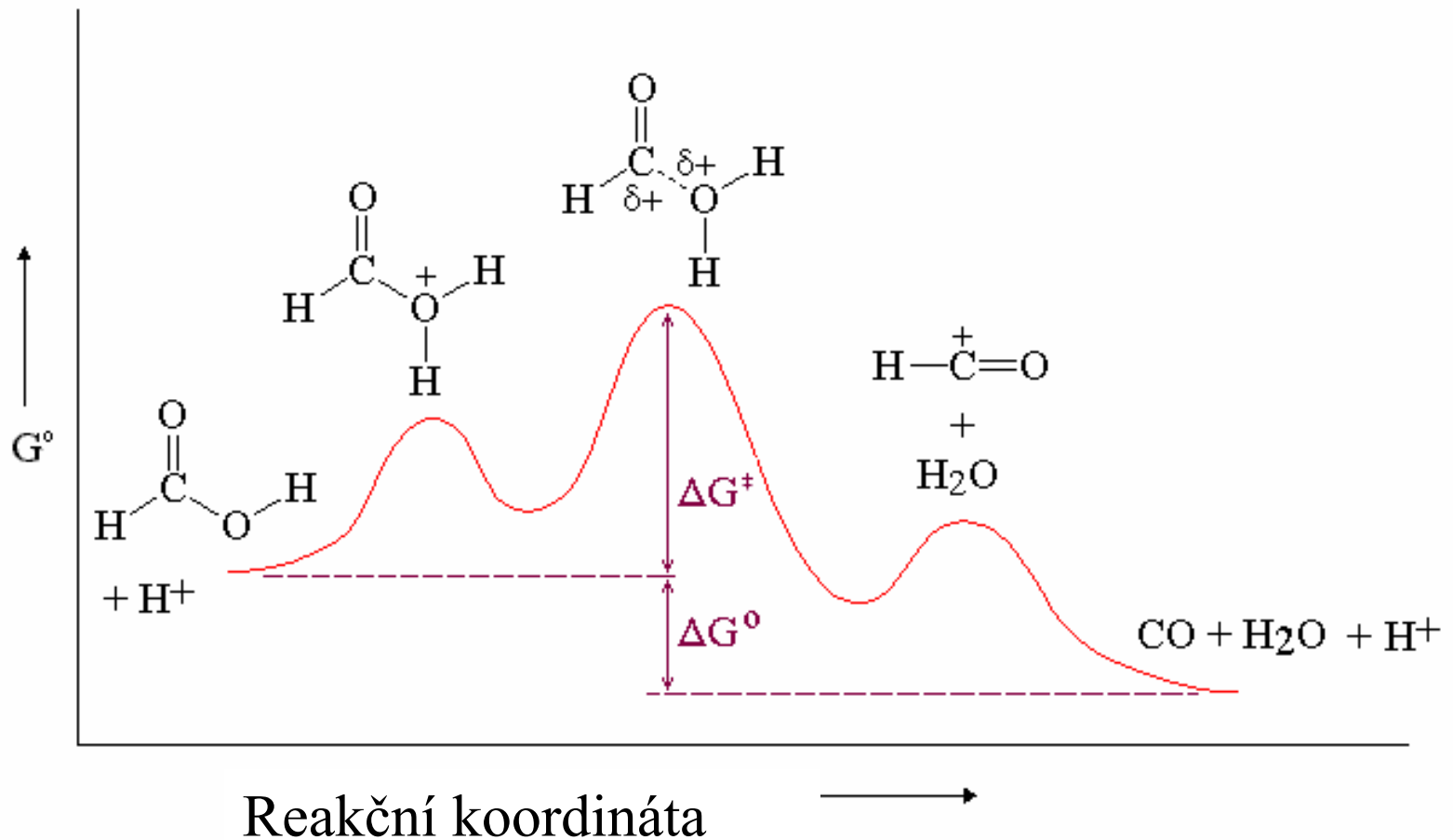
Změna mechanismu, tvorba meziprojektu

Nekatalyzovaná reakce

Katalyzovaná reakce

Homogenní katalýza - Ozonová díra

Paul J. Crutzen

Mario J. Molina

F. Sherwood Rowland

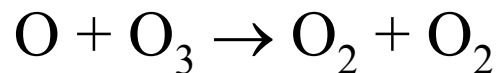
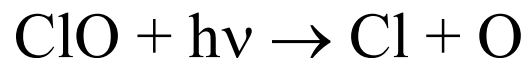
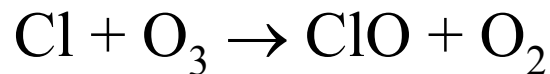
Nobelova cena za Chemii 1995

Homogenní katalýza

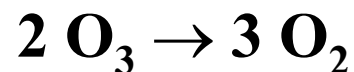
Rozklad CFC v atmosféře UV zářením:

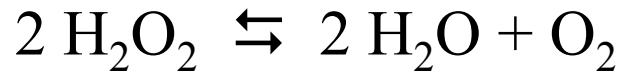
Cl katalyzuje rozklad ozonu v těchto krocích

Celková reakce

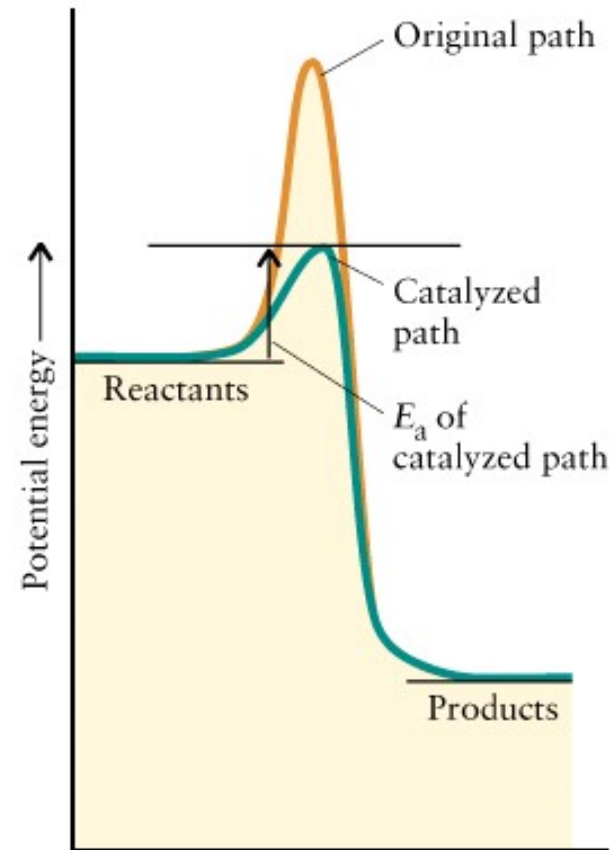
Katalýza

$$\Delta G_r^0 = -234 \text{ kJ mol}^{-1}$$

$$K = 1.15 \cdot 10^{41}$$

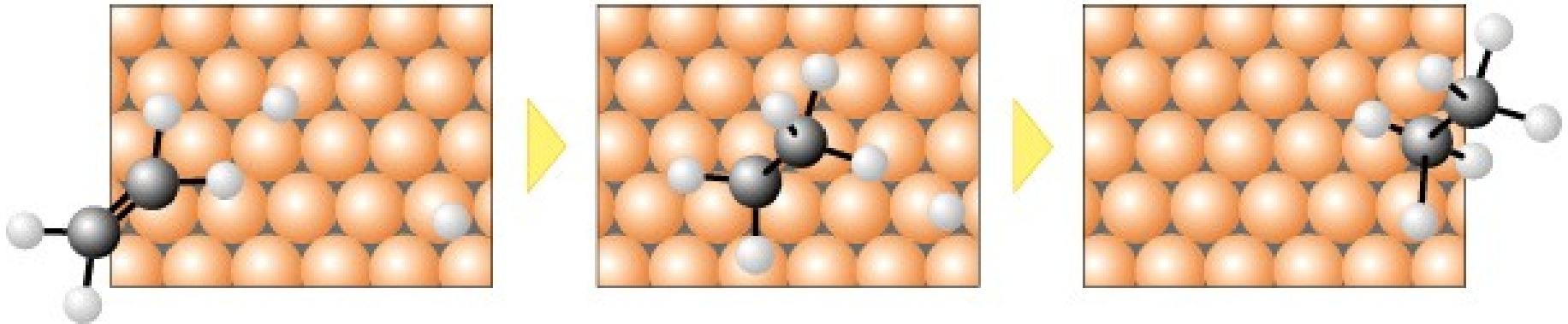
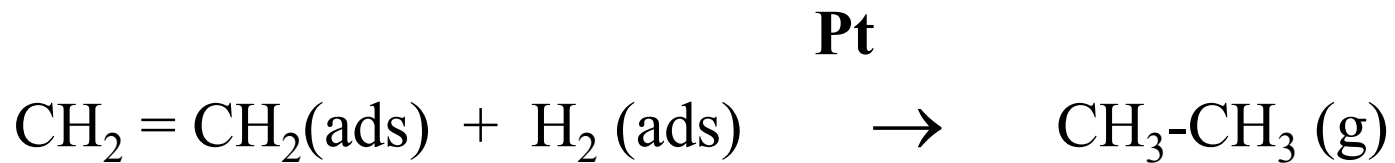
$$\Delta H_r^0 = -196 \text{ kJ mol}^{-1}$$

Reakční koordináta

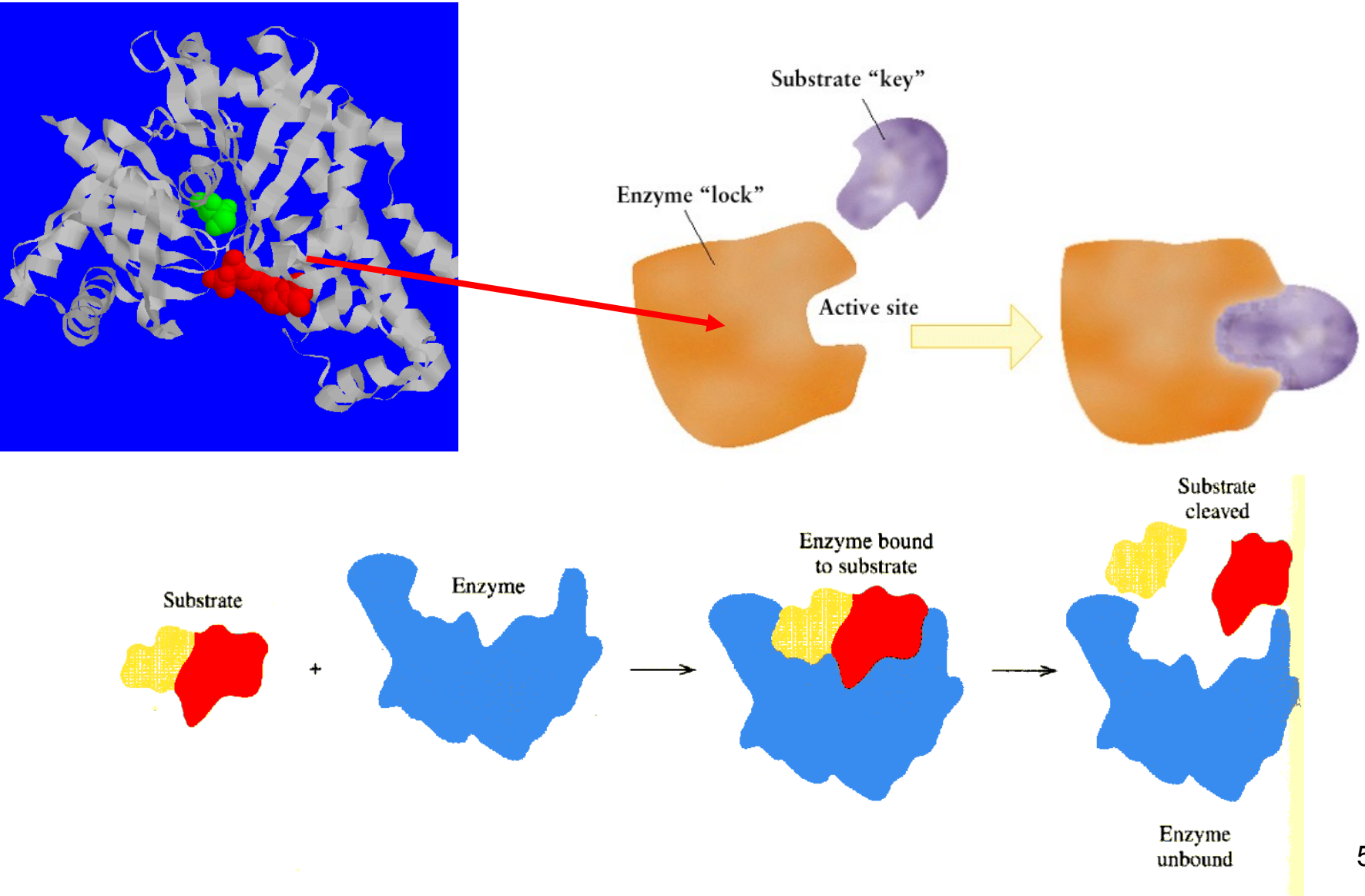

Katalýza na povrchu kovů – hydrogenace ethylenu

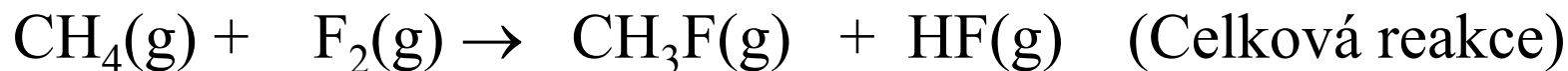
Heterogenní katalyzátor !

Katalýza enzymatická

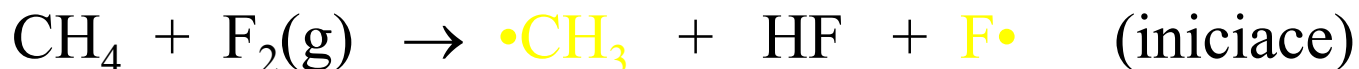

Řetězové reakce

série opakujících se elementárních reakcí

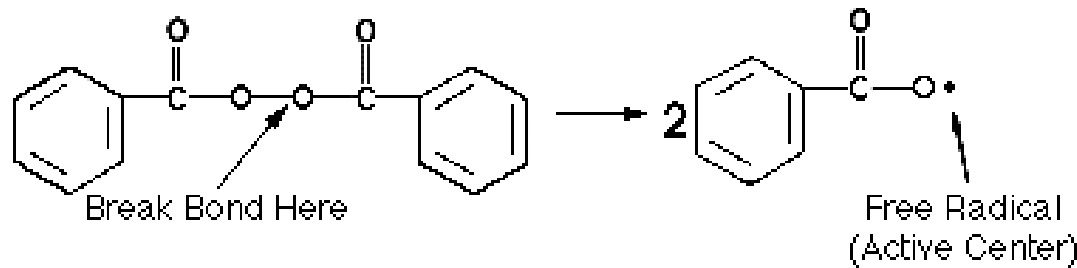

Reakční mechanismus

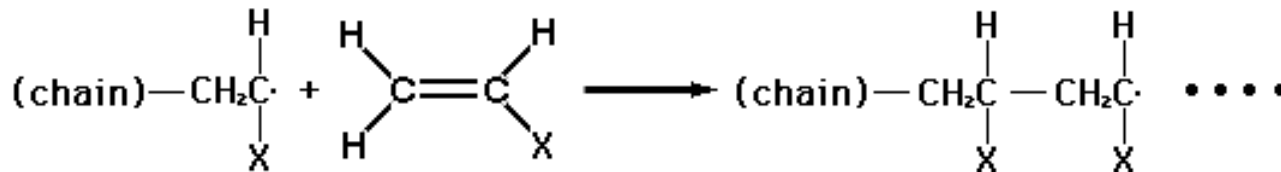

Radikálová Polymerace

Benzoyl Peroxid

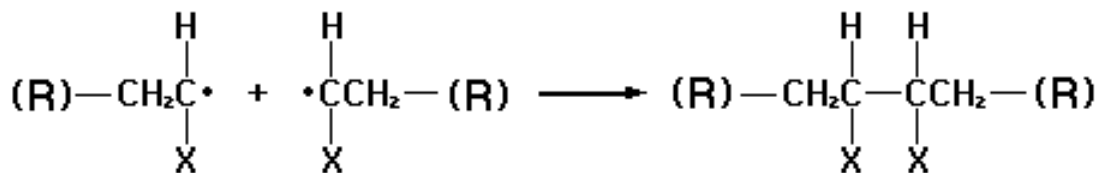

(iniciace)

(propagace)

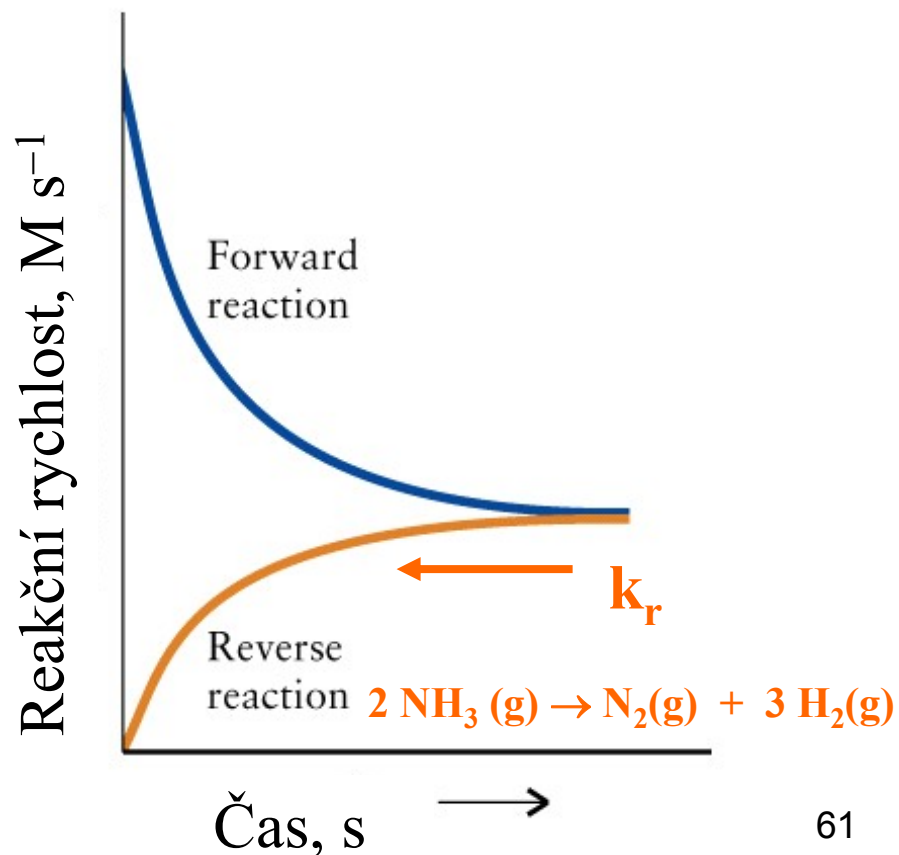
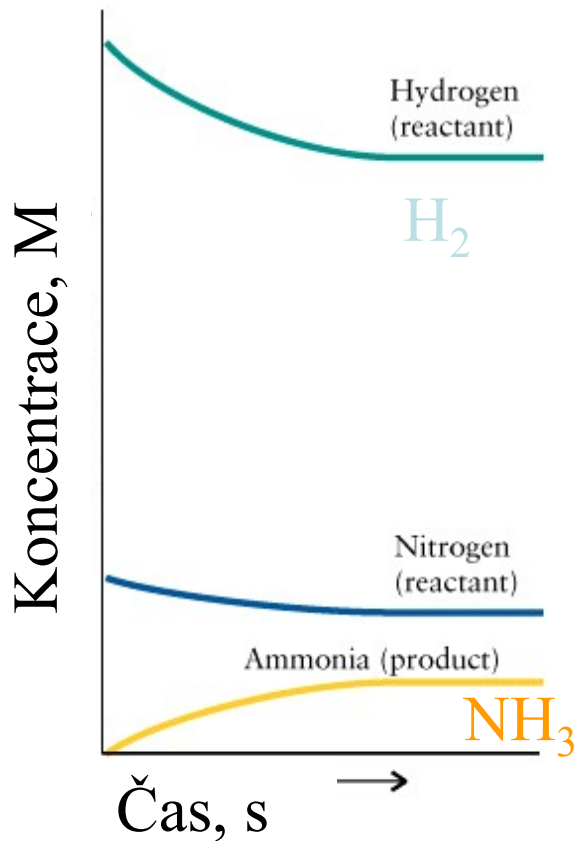
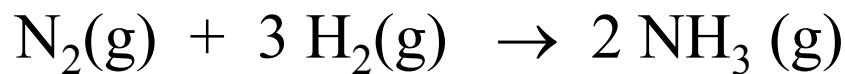
Polyethylen

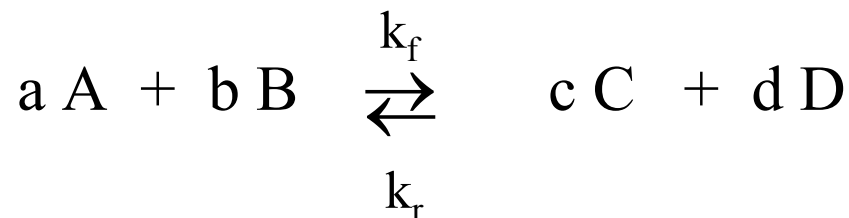
(terminace)

Chemická rovnováha

Startuj s 1:3 N_2 a H_2

Chemická rovnováha

Rychlost doprava = $k_f [A]^a [B]^b$

Rychlost doleva = $k_r [C]^c [D]^d$

V rovnováze se obě rychlosti vyrovnají

$$k_f [A]^a [B]^b = k_r [C]^c [D]^d$$

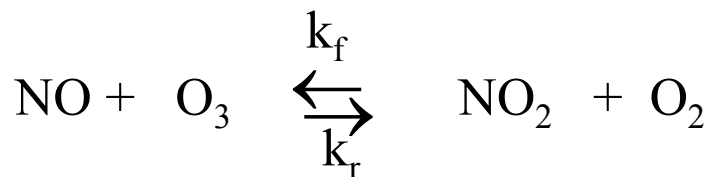
V rovnováze $Q = K$

$$\frac{k_f}{k_r} = \frac{[C]^c [D]^d}{[A]^a [B]^b} = K_c$$

K_c = Rovnovážná konstanta

Kinetika a chemická rovnováha

Rovnováha je dosažena, když rychlost reakce doprava se vyrovná rychlosti reakce doleva.

Tento mechanismus má jen jeden krok

$$\text{Rychlost doprava} = k_f [\text{NO}][\text{O}_3]$$

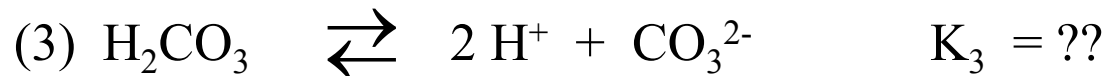
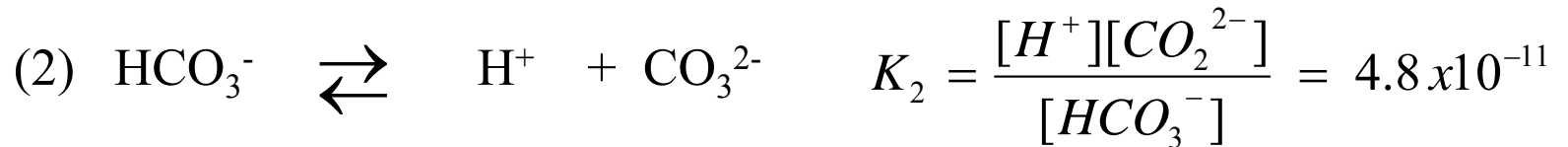
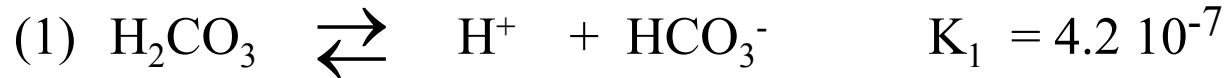
$$\text{Rychlost doleva} = k_r [\text{NO}_2][\text{O}_2]$$

Rovnováha

$$k_f [\text{NO}][\text{O}_3] = k_r [\text{NO}_2][\text{O}_2]$$

$$\frac{k_f}{k_r} = \frac{[\text{NO}_2][\text{O}_2]}{[\text{NO}][\text{O}_3]} = K_c$$

Vícenásobné rovnováhy

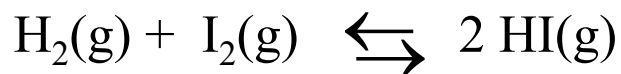
$$K_3 = \frac{[\text{H}^+]^2[\text{CO}_3^{2-}]}{[\text{H}_2\text{CO}_3]}$$

$$K_3 = \frac{[\text{H}^+][\text{HCO}_3^-]}{[\text{H}_2\text{CO}_3]} \cdot \frac{[\text{H}^+][\text{CO}_3^{2-}]}{[\text{HCO}_3^-]} = K_1 \cdot K_2$$

$$K_3 = K_1 \cdot K_2 = [4.2 \cdot 10^{-7}][4.8 \cdot 10^{-11}] = 2 \cdot 10^{-17}$$

Směs 0.5 molu H_2 a 0.5 molu I_2 v 1.00 l nádobě při 430 °C. Vypočítejte koncentrace H_2 , I_2 a HI v rovnováze. $K_c = 54.3$

	H_2	I_2	HI
Počáteční	0.5	0.5	0
Změna	-x	-x	+2x
V rovnováze	(0.5 -x)	(0.5 -x)	+2x
	0.107	0.107	0.786

$$K_c = \frac{[HI]^2}{[H_2][I_2]}$$

$$K_c = \frac{[2x]^2}{[0.5 - x][0.5 - x]} = 54.3$$

$$\frac{2x}{(0.5 - x)} = 7.37 \quad x = 0.393$$

Le Chatelierův princip

Když zapůsobíme na systém v rovnováze vnějším impulzem (p , T , c), systém se bude snažit ustavit do takových podmínek, aby eliminoval vnější vliv.

Parametry

1. Koncentrace
2. Tlak
3. Objem
4. Teplota

Faktory ovlivňující chemickou rovnováhu

1. Koncentrace

Přídavek výchozí látky = tvorba více produktu

Přídavek produktu = rozpad na výchozí látky

Odebírání produktu = rozpad více výchozí látky na produkt

Odebírání výchozí látky = rozpad produktu na výchozí látky

Hodnota K je konstantní

Le Chatelierův princip

1. Koncentrační efekt

1. Přídavek Fe^{3+} Posun doleva

2. Zdvojnásobení koncentrace všech látek

$$K_c = \frac{[\text{Fe}^{3+}][\text{SCN}^{-}]}{[\text{FeSCN}^{2+}]}$$

$$Q_c = \frac{[2x][2y]}{[2z]} = 2 \frac{[x][y]}{[z]} = 2 K_c$$

$Q_c > K_c$
Posun doleva

Faktory ovlivňující chemickou rovnováhu

2. Tlak (K je konstantní)

A. Přídavek výchozí látky nebo produktu (konstantní objem reakce) Stejně změny jako u koncentrace

B. Změna objemu ($p V = \text{konst.}$)

= změna parciálních tlaků všech složek

Reakce bez změny počtu molů plynů – žádný efekt

Reakce s nárůstem počtu molů plynů – snížení tlaku podporuje tvorbu produktů

Reakce s úbytkem počtu molů plynů - zvýšení tlaku podporuje tvorbu produktů

C. Přídavek inertu ($V = \text{konst.}$) = vzrůst celkového tlaku, ale parciální tlaky reagujících složek se nemění = žádný efekt

Faktory ovlivňující chemickou rovnováhu

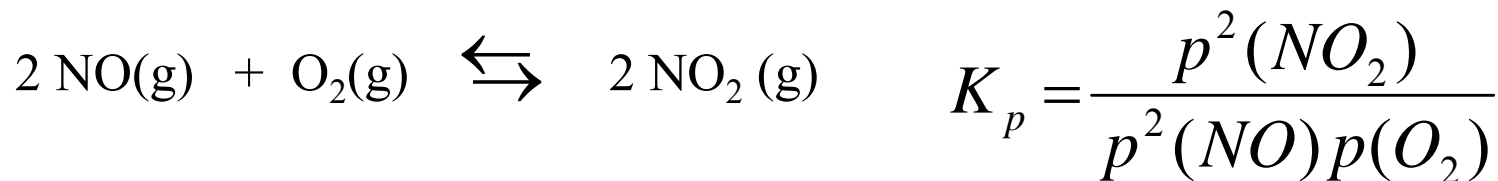
3. Objem

A. Změna objemu ($p \cdot V = \text{konst.}$) = změna tlaku

B. Přídavek inertu = vzrůst objemu, celkový tlak je konstantní, parciální tlaky reagujících složek jsou nižší = viz 2B

Le Chatelierův princip

2. Efekt tlaku

Zvýšení tlaku NO_2

Posun doleva

Zdvojnásobení tlaku všech látek

$$Q_p = \frac{1}{2} K_p$$

$$Q_c < K_c$$

Posun doprava

Přídavek 1 atm $\text{N}_2(\text{g})$

Parciální tlaky se nemění

Beze změny

3. Efekt objemu – $pV = \text{konst}$, menší objem = větší tlak

Faktory ovlivňující chemickou rovnováhu

4. Teplota

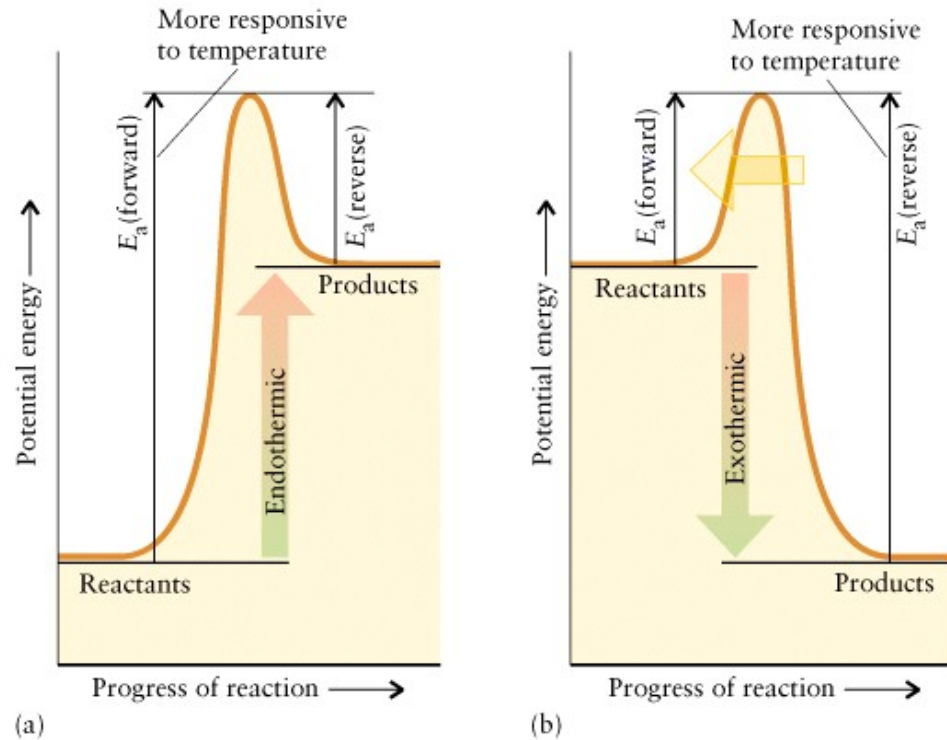
A. Exothermická reakce = teplo je produktem reakce
Chlazení = odebrání produktu = tvorba více produktu

B. Endothermická reakce = teplo je "výchozí látka"
Zahřívání = přidavek výchozí látky = tvorba více produktu

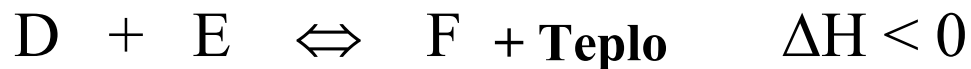
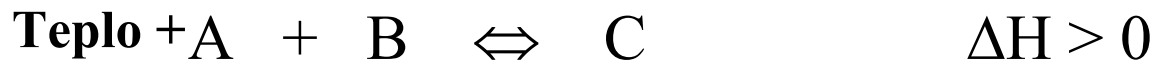

Le Chatelierův princip

4. Efekt teploty

Endothermická reakce –
K roste s rostoucí T

Exothermická reakce –
K klesá s rostoucí T